

Memlûkler Döneminde Muhtasar Siyer Yazıcılığı: İbn Kesîr'in el-Fusûl fî Sîreti'r-Resûl Örneği

Muhtasar Sirah Writing in Mamluk Period: The Case of İbn Kathir's al-Fuṣūl fî Sīrat al-Rasūl

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Fatih YALÇIN

Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, İslam Tarihi Anabilim Dalı

Asst. Professor, Bilecik Şeyh Edebali University, Faculty of Islamic Studies, Department of Islamic History, Bilecik, Turkey

fatih.yalcin@bilecik.edu.tr

 0000-0003-3685-2988

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Type Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received

09 Ocak / January 2020

Kabul Tarihi / Accepted

15 Şubat / February 2021

Yayın Tarihi / Published

17 Mart / March 2021

Atıf Bilgisi / Cite as:

Yalçın, Mehmet Fatih. "Memlûkler Döneminde Muhtasar Siyer Yazıcılığı: İbn Kesîr'in el-Fusûl fî Sîreti'r-Resûl Örneği", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8/1 (Mart 2021), 113-144. <http://doi.org/1051702/esoguifd.857306>

İntihal / Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği teyit edilmiştir. / This article has been reviewed by least two referees and scanned via a plagiarism software.

Copyright © Published by Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi /Eskişehir Osmangazi University, Faculty of Theology Bütün hakları saklıdır. / All right reserved. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/esoguifd>

CC BY-NC 4.0 This paper is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial License

Etik Beyanı / Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu, yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği ve bu araştırmanın desteklenmesi için herhangi bir dış fon alınmadığı yazar tarafından beyan olunur / It is declared by the author that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study; that all the sources used have been properly cited; that no external funding was received in support of the research.

Memlûkler Döneminde Muhtasar Siyer Yazıcılığı: İbn Kesîr'in *el-Fuṣûl fî Sîreti'r-Resûl* Örneği

Öz ► Memlûkler döneminde (648-923/1250-1517) İslamî ilimlerin muhtelif dallarındaki yoğun yazın faaliyeti, tarih ve siyer yazıcılığında da kendini göstermektedir. Bu eserlerin bazıları, siyerin her konusunu ele almış, bir kısmı oldukça hacimli eserler ortaya koymuş, kimi de bir kitabın bölümü olarak yahut şemâil, delâil ve hasâis türüne dair müstakil eserler kaleme almıştır. Yine bu dönemin siyer yazıcılığında dikkat çeken bir özelliği de yoğun şerh faaliyetinin sürdürülmüş olmasıdır. Ayrıca siyer telif geleneğinin önemli bir yazım türü muhtasarlardır. Bu çalışmada, Memlûkler döneminde yazılan muhtasar siyer eserlerine dikkat çekmek amacıyla, dönemin önemli tarihçilerinden İbn Kesîr'in *el-Fuṣûl fî Sîreti'r-Resûl* adlı muhtasar siyeri ele alınmıştır. Kronolojik siyer anlatımının yanı sıra hasâis, şemâil ve kısa da olsa delâil konularını da içeren bu muhtasar siyer kitabı, ilim adamlarının yanı sıra halkın da anlayacağı dilde sade bir üslupla kaleme alınmıştır. Daha çok hadis kaynaklarına dayanılarak kaleme alınmış olan bu eserde, farklı ilim dallarına ait pek çok eserden de istifade edilmiştir. Muhtasar olmasına rağmen siyerin pek çok konusunu ele alan bu eser, konumu, kaynakları, muhtevası ve usulü şeklinde dört başlık altında incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: İslam Tarihi, Memlûkler, Siyer, Muhtasar, İbn Kesîr.

Muhtasar Sirah Writing in Mamluk Period: The Case of Ibn Kathir's *al-Fuṣūl fî Sîrat al-Rasûl*

Abstract ► The intense literary activity in different branches of Islamic sciences seen in the Mamluk period (648-923/1250-1517) is also apparent in writings of history and sirah. Some of these have studied all aspects of the sirah, some have composed very sizable works, and some others—either as part of a book or as standalone works—have written on shamâil, dalâil, and khasâis. Also notable in the sirah studies of this period is the intense commentary efforts. An important type of literature of the sirah tradition are the muhtasars. To attract attention to the muhtasar sirah studies in the Mamluk period, this study covers a muhtasar written by the important historian of the time Ibn Kathir called *al-Fuṣūl fî Sîrat al-Rasûl*. In addition to the chronological narration, it also includes the topics of khasâis, shamâil and dalâil, albeit briefly. It was written in a simple style in a language that the public as well as the world of science will understand. In this work, which was written mostly based on hadith sources, many works belonging to different branches of science have been used. Although it is concise, this work, which deals with many issues of sirah, has been examined under four titles in terms of location, sources, content and method.

Keywords: Islamic History, Mamluks, Sirah, Muhtasar, Ibn Kathir.

Giriş

İslam ilim geleneğinde bir meselenin temel noktalarının kısaca ortaya konulması veya hacimli bir eserin belirli bir usul çerçevesinde özetlenmesi amacıyla kaleme alınan eserlere muhtasar türü eserler adı verilmektedir. Başlangıçta az sayıda görülen ancak 4. (10.) yüzyıldan itibaren artarak devam eden muhtasar türü eserlerin telif edilmesinde iki amacın öne çıktığını söylemek mümkündür. Bunlardan birincisi, bu tür eserlerde uzun uzadıya tartışmalar bir kenara bırakılarak daha açık ve net bir biçimde konuyu okuyucuya sunmaktır. İkincisi ise uzun sened

zincirleri ve mükerrer rivayetler dışarıda bırakılarak bilginin takibinde kolaylık sağlamaktır.¹ Buradan hareketle muhtasar türü eserlerin bilgiye rahat ulaşma ve bilgiyi kolayca nakletme gibi hususlarda önemli faydalar sağladığını söylemek mümkündür.²

Muhtasar türü eserlerin kısa bir üslupla ve özellikle de daha önce yazılmış geniş hacimli bir eserin özeti şeklinde kaleme alınmaları ister istemez bu türden bir eserin içerik bakımından ne kadar özgün olabileceği sorusunu akla getirmektedir. Bu sorunun cevabını ararken eserin yazılış gayesini ve hitap ettiği kitleyi tespit etmek büyük önem arz eder. Bununla birlikte bu sorunun cevabını bulmak için bunlar tek başına yeterli olmaz. Kuşkusuz bunların yanı sıra dönemin önemli olayları ve tartışmaları da tespit edilmelidir. Eğer bir eserin muhtasarı söz konusuysa, burada asıl metinle, muhtasar metni mukayese etmek suretiyle özgünlük meselesinin önemli bir kısmını aydınlatmak mümkündür. Bu yöntemle muhteva farklılığını ortaya çıkararak, asıl metinle muhtasar arasındaki yorum farkını ve varsa eklemeleri görmek, planda yapılan düzenlemeleri ortaya koymak olasıdır. Aynı zamanda özellikle kendi eserini ihtisar eden bir müellifin, muhtasar eseri sayesinde farklı rivayetler bulunan bir mesele hakkında söz konusu müellifin tercih ettiği rivayeti doğrudan görme imkanı da ortaya çıkacaktır.

Uzun sened zincirlerinin ve nakillerin sıralanmasından oluşan tartışmalardan arındırılmış muhtasar türü eserlerin telifi, diğer ilim sahalarında olduğu gibi siyer yazıcılığında da 4. (10.) yüzyıldan itibaren yaygınlık kazanmaya başlamıştır.³ Siyer müelliflerinin üç şekilde muhtasar eser telif ettiklerini söylemek mümkündür.⁴ Bunlardan biri belki de ilk akla geleni, Süheylî'nin (ö. 581/1185) *er-Ravzü'l-ünüfüne Zehebî'nin* (ö. 748/1348) yazdığı muhtasarda görüldüğü gibi başka bir siyer müellifinin eserine muhtasar yazmaktır.⁵ İkincisi, bazı siyer müelliflerinin telif ettikleri siyer eserini birtakım gerekçelerle bizzat kendilerinin ihtisar etmeleridir. Örneğin İbn Seyyidünnâs (ö. 734/1334), *Uyûnu'l-eser'i Nûru'l-Uyûn* adıyla ihtisâr etmiştir.⁶ Üçüncüsü ise herhangi bir eserin muhtasarı olmayıp müstakil olarak Hz. Peygamber'in hayatını kısa ve öz bir şekilde ele almak amacıyla telif edilenlerdir. Bunun örnekleri arasında İbn Abdülberr en-Nemerî'nin (ö. 463/1071) *ed-Dürer fi'htişâri'l-meğâzi ve's-siyer'i*⁷ zikredilebilir. Bu makalenin konusu

¹ İsmail Durmuş, "Muhtasar", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 31/57-58.

² Bu konuda bk. İsmail Kara, "“Unuttuklarını Hatırla!” Şerh ve Haşiye Meselesine Dair Birkaç Not", *Dîvân Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi* 15/28 (2010/1), 17.

³ Bk. Güllü Yıldız, "Memlûkler Dönemi Siyer Yazıcılığına Genel Bir Bakış", *İslam Tetkikleri Dergisi* 10/1 (Mart 2020), 340.

⁴ Benzer ancak daha ayrıntılı tasnif için bk. Casim Avcı, "Muhtasar", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 31/63-64.

⁵ Mustafa Sabri Küçükbaşçı, "Süheylî, Abdurrahman b. Abdullah", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 38/31.

⁶ Eser hakkında ileride kısa bilgi verilecektir.

⁷ Avcı, "Muhtasar", 31/64. Eserle ilgili bilgi için ayrıca bk. Leys Suûd Câsim, "İbn Abdülberr en-Nemerî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1999), 19/270.

olan İbn Kesîr'in (ö. 774/1373) *el-Fuṣūl fî sîreti'r-Resûl*⁸ adlı eserinin bu tasnif içerisinde hangi grupta yer aldığı konusu ileride geniş bir şekilde ele alınacaktır.

Muhtasar türü siyer eserlerine sıkça rastlanan Memlükler döneminde⁹ bu türden bir eser kaleme alan müelliflerden birisi de İbn Kesîr'dir. Memlükler devletinin hakimiyeti altında 8. (14.) yüzyılda yaşayan İbn Kesîr, bu yüzyılın başında Busrâ'da doğmuştur. Çok küçük yaşta babasını kaybeden müellifin tahsil hayatında Takıyyüddin İbn Teymiyye (ö. 728/1328), Birzâlî (ö. 739/1339), Mizzî (ö. 742/1341) ve Zehebî gibi dönemin meşhur âlimlerinin önemli bir yeri vardır. Hocası Mizzî'nin kızıyla evlenen İbn Kesîr, hem ilmiye sınıfıyla hem de devlet ricâliyle yakın ilişkiler içerisinde olmuştur. Şam'daki bazı medreselerde müderrislik görevlerinde bulunmuştur. Şâfiî mezhebine mensup olup fukahanın muhaddislerinden olduğu zikredilen İbn Kesîr'in tarih, tefsir, hadis ve fıkıh gibi alanlarda çok sayıda telifâtı mevcuttur.¹⁰

İbn Kesîr'in tarih alanındaki en meşhur eseri, *el-Bidâye ve'n-nihâye*'dir. Müellif, genel İslam tarihi olarak telif ettiği bu eserde, âlemin yaratılışından 768 (1367) yılına kadarki olayları kronolojik olarak ele almaktadır. Özellikle kendi zamanına dair naklettiği bilgiler, Şam tarihi bakımından müstağni kalınamayacak derecede önemlidir. Eserde İslam tarihinin bir bölümü olarak Hz. Peygamber'in hayatına oldukça geniş yer vermektedir.¹¹ Eserin dörtte birine tekabül eden bu bölümde, siyerin her konusuna temas edilmiş ve Hz. Peygamber'in hayatı kapsamlı bir şekilde ele alınmıştır. Bununla birlikte *el-Bidâye ve'n-nihâye*'deki siyer bölümüne dair müstakil bir çalışma henüz yapılmamıştır.

el-Bidâye ve'n-nihâye'deki siyer bölümünün, birtakım siyer müelliflerinin ilgisini çektiği ve eserlerinde bu kitaptan bir hayli istifade ettikleri görülmektedir. Memlüklerin son dönem âlimlerinden Şemseddin Şâmî (ö. 942/1536)¹² bu eserden fazlaca istifade eden âlimlerden birisidir. Nitekim onun, Hz. Peygamber'in hayatını geniş ve hacimli bir şekilde ele aldığı *Sübülül-hüdâ ve'r-reşâd fî sîreti hayri'l-'ibâd* adlı eserinde *el-Bidâye ve'n-nihâye*'deki siyer konularına otuz bir kez atf

⁸ İbn Kesîr, *el-Fuṣūl fî sîreti'r-Resûl*, nşr. Muhammed el-İdü'l-Hatrâvî-Muhyiddin Müstû (Medine: Dârü't-Türas, 1992).

⁹ Bu dönemde yazılan muhtasar siyer eserlerinin bir listesi ve genel bir değerlendirme için bk. Yıldız, "Memlükler Dönemi Siyer Yazıcılığına Genel Bir Bakış", 339-341.

¹⁰ İbn Kesîr'in hayatı ve eserleri hakkında geniş bilgi için bk. İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, nşr. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî (Cize: Dâru Hicr, 1998), 18/15, 40-42, 89, 336, 383, 420, 479, 548, 699, 711, 719; İbn Kâdî Şühbe, *Ṭabaḳâtü'ş-Şâfi'iyye*, nşr. Hâfız Abdülalîm Han (Haydarâbâd-Dekken: 1979), 3/113-115; İbn Hacer, *ed-Dürerül-kâmine fi a'yâni'l-mi'eti's-sâmine*, nşr. Freitz Krenkow (Haydarâbâd: Dâiretü'l-Ma'ârifil-Osmâniyye, 1348), 1/373-374; İbn Tağrıberdî, *el-Menhelü'ş-şâfi ve'l-müstevfi ba'de'l-Vâfi*, nşr. Muhammed M. Emin - Nebîl Muhammed Abdülaziz (Kahire: el-Hey'etü'l-Mısriyyeti'l-Âmme li'l-Kitâb 1984), 2/414-416; İbnü'l-İmâd, *Şezerâtü'z-zeheb fi ahbâri men zeheb*, nşr. Abdülkadir Arnaut - Mahmûd Arnaut (Beirut: Dâru İbn Kesîr, 1991), 8/397-398.

¹¹ *el-Bidâye ve'n-nihâye*'deki siyer kısmı müstakil olarak da kitaplaştırılmıştır. Bk. İbn Kesîr, *Safvetü's-sîreti'n-nebeviyye li İbn Kesîr*, (Kahire: Vizaretü'l-Evkaf, 2000); İbn Kesîr, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, nşr. Mustafa Abdülvâhid (Beirut: Dârü'l-Ma'rife, 1976).

¹² Hayatı ve eserleri hakkında bk. Mustafa Sabri Küçükaşçı, "Şemseddin Şâmî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 38/330-331.

yaptığı tespit edilmiştir.¹³ İbn Kesîr'in eserinden istifade eden bir diğer müellif, söz konusu kitaba *Cem'û'l-vesâ'il fî şerhi'ş-Şemâ'il* adlı eserinde üç,¹⁴ *Şerhu'ş-Şifâ'* da ise iki kez atıf yapan¹⁵ Alî el-Kârî'dir (ö. 1014/1605).¹⁶ Elbette ki bu örnekleri daha da çoğaltmak mümkündür.

İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*'deki uzun siyer bölümünden başka müstakil olarak muhtasar bir siyer eseri daha kaleme almıştır. Müellifin *el-Fusûl fî'htisâri sîreti'r-Resûl* adını taşıyan bu muhtasar siyer eseri öncelikle Ayaz¹⁷ ve Yıldız'ın¹⁸ makalelerindeki birtakım kayıtlar dolayısıyla dikkatimizi çekmiştir. Sonrasında hakkında tespit ettiğimiz bazı hususlar bu eseri, araştırma konusu yapmamızda etkili olmuştur. Bunlardan birincisi, muhtasar olmasına rağmen muhteva bakımından geniş bir konu çeşitliliğine sahip olması ve bu yönüyle Memlûkler dönemi siyer yazıcılığının karakteristik özelliklerini taşıyor olmasıdır.¹⁹ Nitekim söz konusu eserde kronolojik siyer anlatımının yanı sıra hasâis ve şemâil konularına oldukça geniş yer ayrılmıştır. Delâil kısmı da mevcut olmakla birlikte bir hayli kısa tutulmuştur. Bu açıdan bakıldığında bu eserin, hasâis, şemâil ve delâil konularına yer vermekle öne çıkan Memlûkler dönemi siyer yazıcılığında önemli bir yere sahip olduğunu söylemek mümkündür. İkincisi, muhtasar bir eser olmasına rağmen bir hayli geniş kaynak literatürüne sahip olmasıdır. Söz konusu eserin yazımında başta siyer-megâzî ve hadis kaynakları olmak üzere farklı ilim dallarına ait pek çok eserden istifade edilmiştir. Üçüncüsü bu eserin dönemin âlimleri tarafından okunduğunun, takdir edildiğinin ve onların da bu türden eserler kaleme almalarında ilham kaynağı olduğunun tespit edilmesidir.

Bu makalede, Memlûkler dönemi siyer yazıcılığında öne çıkan muhtasar türü siyer eserlerinden biri olan dönemin meşhur tarihçisi İbn Kesîr'in *el-Fusûl* isimli muhtasar siyer kitabı incelenecektir. Dört başlık altında ele alınan bu çalışmada öncelikle söz konusu eserin konumu belirlenmeye çalışılacaktır. Bu kısımda ilk olarak *el-Fusûl*'ün müellifin diğeri eseri *el-Bidâye ve'n-Nihâye* isimli eseri ile arasındaki ilişki tespit edilmeye çalışılarak bu eserin özgün mü yoksa diğeri eserden mi ihtisar edildiği sorusuna cevap aranacaktır. Ardından bu eserin hangi amaçla kaleme alındığı, yani hangi kesime hitap ettiği konusu üzerinde durulacaktır. Son olarak ele aldığı konular açısından kendinden önce yazılan muhtasar siyer eserleri ile karşılaştırılarak bu eserin Memlûk

¹³ eş-Şâmî, *Sübülül-hüdâ ve'r-reşâd fî sîreti hayri'l-ibâd*, nşr. Âdil Ahmed Abdulmevcûd - Ali Muhammed Muavviz (Beyrut Dârü'l-kütübi'l-ilmîyye, 1993), 2/273, 3/234, 254, 4/24, 76, 84, 177, 181, 210, 247, 314, 339, 5/9, 31, 196, 337, 380, 406, 450, 6/3, 133, 138, 152, 155, 156, 159, 259, 355, 363, 370, 7/473.

¹⁴ Alî el-Kârî, *Cem'û'l-vesâ'il fî şerhi'ş-Şemâ'il* (Kahire: Mustafa el-Bâbî el-Halebî, 1318), 1/9, 104, 2/94.

¹⁵ Alî el-Kârî, *Şerhu'ş-Şifâ'*, nşr. Abdullah Muhammed el-Halîlî (Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-ilmîyye, 2001), 1/511, 709.

¹⁶ Hayatı ve eserleri için bk. Ahmet Özel, "Alî el-Kârî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1989), 2/403-405.

¹⁷ Fatih Yahya Ayaz, "Memlûkler Döneminde (648-923/1250-1517) Siyer Çalışmaları -Safedî'nin (ö. 764/1363) el-Vâfi' Adlı Eserinde Hz. Peygamber'in Hayatı-", *Siyer Araştırmaları Dergisi* 4 (Aralık 2018), 16-17.

¹⁸ Yıldız, "Memlûkler Dönemi Siyer Yazıcılığına Genel Bir Bakış", 341.

¹⁹ Bk. Ayaz, "Memlûkler Döneminde (648-923/1250-1517) Siyer Çalışmaları -Safedî'nin (ö. 764/1363) el-Vâfi' Adlı Eserinde Hz. Peygamber'in Hayatı-", 16.

siyer yazıcılığındaki konumu tespit edilmeye çalışılacaktır. Bundan sonraki kısımlarda *el-Fusūl* isimli eser, her biri ayrı bir başlık altında olmak üzere sırasıyla muhtevası, usulü ve kaynakları bakımından incelenecektir.

1. Konumu

İbn Kesîr'in *el-Fusūl* isimli muhtasar siyer eserinden başka, oldukça hacimli bir siyer bölümüne sahip *el-Bidâye ve'n-nihâye* isimli genel bir İslam tarihi kitabının bulunması bu iki eser arasındaki ilişkiyi tespiti zorunlu kılmaktadır. Bu iki eserden hangisi daha önce yazılmıştır veya daha net bir ifade ile *el-Fusūl* isimli muhtasar siyer eseri, *el-Bidâye ve'n-nihâye*'deki siyer bölümünden mi ihtisar edilmiştir. Bu hususta iki ihtimali birlikte düşünmek mümkündür. Bunlardan birincisi ve ilk akla geleni *el-Fusūl'ün el-Bidâye ve'n-nihâye*'nin muhtasarı olma ihtimalidir. İkincisi, *el-Fusūl'ün* herhangi bir eserin muhtasarı olmaksızın müstakil bir eser olarak kaleme alınmış olmasıdır. Elbette ki bu son durumda *el-Fusūl'ün el-Bidâye ve'n-nihâye*'den daha önce yazılmış olduğu akla gelebilir. İbn Kesîr'in *el-Bidâye ve'n-nihâye*'deki siyer kısmını 1976 yılında müstakil olarak neşreden Mustafa Abdülvâhid, bunlardan birincisini tercih etmektedir. Nitekim o, neşrettiği eserin önsözünde, müellifin *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-'azîm* isimli tefsirinde Ahzâb sûresini açıklarken Hendek Gazvesini anlattığı kısımda kendisinin ayrıca muhtasar bir siyer eseri telif ettiğinden bahsettiğini belirtir. Bu bilgiden hareketle *el-Fusūl* isimli muhtasar siyer eserinin kendisinin neşrettiği *el-Bidâye ve'n-Nihâye* isimli eserdeki siyer bölümünün muhtasarı olması gerektiğini iddia eder.²⁰ Ancak Abdülvâhid böyle bir değerlendirmede bulunurken, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*'deki siyer bölümü ile *el-Fusūl* isimli muhtasar siyer arasında herhangi bir karşılaştırma yaptığına dair bir bilgi kaydetmez. Kuvvetle muhtemel *el-Bidâye ve'n-nihâye*'deki siyer kısmının daha hacimli olması onun böyle bir sonuca gitmesinde etkili olmuştur. Ancak *el-Fusūl* isimli muhtasar siyerin nâşirleri ise önsözde yaptıkları değerlendirmede muhtasar eserdeki hasâis kısmının daha özgün olmasından hareketle Abdülvâhid'in bu görüşüne karşı çıkarlar.²¹ Bu değerlendirmede açık bir görüş belirtmeseler de *el-Fusūl* nâşirlerinin, bu muhtasar siyer eserini müstakil ve özgün bir eser olarak kabul ettiklerini anlamak mümkündür. Aynı şekilde Memlûkler dönemi siyer yazıcılığını inceleyen araştırmacı Yıldız'ın da bu görüşte olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim o, bu dönemde telif edilen muhtasar siyer eserleri için yaptığı gruplandırmada İbn Kesîr'in *el-Fusūl* isimli muhtasar siyerini herhangi bir delil göstermeksizin müstakil olarak kaleme alınan muhtasar bir siyeri olarak zikretmektedir.²²

Mustafa Abdülvâhid'in yukarıda aktarmış olduğumuz değerlendirmesinde iki ayrı tespit bulunduğundan görülmektedir. Bunlardan birincisi İbn Kesîr'in *el-Bidâye ve'n-Nihâye*'deki hacimli siyer bölümünden başka müstakil bir siyer eseri daha mevcuttur. İkinci tespit ise bu müstakil siyer eserinin *el-Bidâye ve'n-Nihâye*'deki siyer bölümünün muhtasarı olmasıdır. Onun Hendek

²⁰ İbn Kesîr, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 12.

²¹ İbn Kesîr, *el-Fusūl*, 26 (nâşirlerin ön sözü).

²² Yıldız, "Memlûkler Dönemi Siyer Yazıcılığına Genel Bir Bakış", 340-341.

Gazvesinden bahsettiği şekilde işaret ettiği İbn Kesîr'in Ahzâb Sûresinin 26. âyetinin tefsirinde Benî Kurayzâ'nın cezalandırılması meselesini ele alırken açık bir şekilde bu konunun tamamını delilleriyle ve hadis rivayetleriyle birlikte müstakil olarak kaleme aldığı *Kitâbü's-Sîre* isimli eserinde veciz ve doyurucu bir şekilde ele aldığını zikretmesi,²³ Abdülvâhid'in birinci tespitini doğrulamak için yeterlidir. Nitekim *el-Fusûl* isimli muhtasar siyer kitabında bu konuyla ilgili detaylı bilgilere ulaşmak mümkündür.²⁴ Ancak Abdülvâhid, *el-Fusûl* isimli muhtasar siyer kitabının *el-Bidâye ve'n-Nihâye*'deki hacimli siyer bölümünün muhtasarı olduğu şeklindeki ikinci tespiti hususunda hiçbir izahta bulunmaz. Kuvvetle muhtemel *el-Bidâye ve'n-nihâye*'deki siyer kısmının daha hacimli olması onun böyle bir sonuca gitmesinde etkili olmuştur. Onun aktardığı bilgiden İbn Kesîr'in *el-Fusûl* isimli muhtasar siyer kitabını tefsir kitabından önce telif ettiğini kesin olarak anlamak mümkündür. Ancak *el-Fusûl*'ün *el-Bidâye ve'n-nihâye*'den sonra yazıldığını ve bu eserin muhtasarı olduğunu söylemek için hiçbir delil mevcut değildir.

İbn Kesîr'in tefsirinde siyerle alakalı kendi eserlerine yaptığı atıfların izi sürüldüğünde Abdülvâhid'in birinci tespitini pekiştirmek hatta bir adım daha ileriye taşımak mümkündür. Bununla birlikte bu çabanın, onun ikinci tespitinin aksine, *el-Fusûl* nâşirlerinin bu eserin orijinal bir eser olduğu yönündeki iddialarına daha da yaklaştırdığını belirtmek gerekir. İbn Kesîr'in tefsirinde siyerle alakalı kendi eserlerine atıf yaparken iki eser ismi verdiği görülmektedir. Bunlardan birincisi doğrudan *el-Bidâye ve'n-nihâye* isimli eserine yaptığı atıflardır. Müellif, Bakara Sûresi 36. âyeti,²⁵ Âl-i İmrân Sûresi 42-44. âyetleri,²⁶ Kehf Sûresi 83. âyeti,²⁷ Talâk Sûresi 12. âyeti²⁸ ve Tahrîm Sûresi 12. âyeti²⁹ tefsir ederken *el-Bidâye ve'n-nihâye* isimli eserine doğrudan atıfta bulunmaktadır. Onun atıfta bulunduğu ikinci eser *Kitâbü's-Sîre* şeklinde yer almaktadır. Nisâ Sûresi 102. âyeti,³⁰ Enfâl Sûresi 1. âyeti,³¹ Ahzâb Sûresi 26. âyeti,³² Cin Sûresi 10. âyeti³³ ve İsrâ Sûresi 79. âyeti tefsir ederken³⁴ *Kitâbü's-Sîre* isimli eserine atıfta bulunmaktadır. Bu atıflardan bir kısmının *el-Fusûl* isimli muhtasar siyer kitabında yer almaması³⁵ müellifin bu ifade ile *el-Bidâye ve'n-nihâye*

²³ İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-'azîm*, nşr. Sâmî b. Muhammed es-Selâme (Riyad: Dâru Taybe, 1997), 6/398.

²⁴ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 174-176. Ayrıca bk. İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 6/83-85.

²⁵ İbn Kesîr, *Tefsîr*, 1/238.

²⁶ İbn Kesîr, *Tefsîr*, 2/41.

²⁷ İbn Kesîr, *Tefsîr*, 5/189.

²⁸ İbn Kesîr, *Tefsîr*, 8/156.

²⁹ İbn Kesîr, *Tefsîr*, 8/173.

³⁰ İbn Kesîr, *Tefsîr*, 2/399.

³¹ İbn Kesîr, *Tefsîr*, 4/10.

³² İbn Kesîr, *Tefsîr*, 6/398.

³³ İbn Kesîr, *Tefsîr*, 8/241.

³⁴ İbn Kesîr, *Tefsîr*, 5/104.

³⁵ Örneğin Enfâl Sûresi 1. âyeti tefsir ederken naklettiği Bedir Gazvesinde ganimetlerin beşte birinin ayrılmadığına dair rivayet, *el-Fusûl*'de tespit edilememiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîr*, 4/10. Yine Cin Sûresi 10. âyeti tefsir ederken

isimli eserinin siyer bölümüne atıf yaparken bazen de bu ismi kullandığını göstermektedir. Nitekim müellif, bizim bu tespitimizi doğrular mahiyette *el-Bidâye ve'n-nihâye*'de hicrî 96 (714-715) yılı olaylarını ele alırken bir yerde aynı kitabın siyer bölümüne işaret ederek *Kitâbü's-Sîre*'de birtakım bilgiler verdiğiine işaret etmektedir.³⁶ Bununla birlikte İsrâ Sûresi 79. âyetin tefsirinde yapmış olduğu son atfın müstakil siyer eserine ait olması kuvvetle muhtemeldir. Nitekim müellif, bu âyetin açıklamasında makâm-ı mahmûdu tefsir ederken bunun şefâatle irtibatlı olduğuna dair nakillerden sonra *Kitâbü's-Sîre*'nin sonundaki hasâis bâbında bu hususları detaylıca açıkladığını belirtmektedir.³⁷ Nitekim onun işaret ettiği gibi *el-Fuṣūl*'ün sonunda yer alan hasâis bâbındaki nakillerle tefsirdeki nakiller büyük oranda örtüşürken daha geniş bilgi de bulmak mümkündür.³⁸ Halbuki tespit edebildiğimiz kadarıyla *el-Bidâye ve'n-nihâye* isimli eserde müstakil bir hasâis bâbı bulunmamaktadır.

Yukarıda aktardığımız atıflar arasında zikredilen İsrâ Sûresinin 79. âyetine ait son atıf, Abdülvâhid'in tespit ettiği gibi İbn Kesîr'in muhtasar bir siyer kitabının bulunduğunu bir kez daha teyit eder. Bu atıflardan hareketle yapacağımız diğer bir tespit, İbn Kesîr'in tefsir kitabını yazmadan önce hem muhtasar siyer kitabını hem de *el-Bidâye ve'n-nihâye* isimli eserini telif ettiğiidir. Elbette ki bu tespit, hangisinin önce veya hangisinin daha sonra yazıldığını ortaya koymak için yeterli değildir. Ancak yine son atıftan hareket edecek olursak *el-Fuṣūl* nâşirlerinin iddia ettiği gibi bu muhtasar eserin *el-Bidâye ve'n-nihâye* isimli eserin siyer bölümünün bir özeti olduğunu kabul etmek biraz zor görünmektedir. Bu örnek dışında ama buraya bağlı olarak *el-Fuṣūl*'de oldukça uzun ve müstakil bir hasâis bölümü bulunurken,³⁹ *el-Bidâye ve'n-nihâye* isimli eserde böyle bir bölümün bulunmaması bu muhtasar siyer eserinin özgünlüğünü daha da güçlendirmektedir. Aynı şekilde *el-Fuṣūl*'de delâil bahsi bir alt başlık altında çok kısa yer alırken,⁴⁰ *el-Bidâye ve'n-nihâye* isimli eserde 500 sayfa olarak yer alması⁴¹ bu durumu teyit eder. Son açıklamanın tam aksini yani *el-Bidâye ve'n-nihâye*'de yer alan delâil bahsinin *el-Fuṣūl*'de özetlendiğini düşünmek mümkünse de müellifin buna dair hiçbir açıklamada bulunmaması bu ihtimali bir hayli zayıflatmaktadır.

Müellif İbn Kesîr'in *el-Fuṣūl*'ün önsözünde kaydettiği bilgiler, bu iki eser arasındaki ilişki hususunda yeni bir kurgu ortaya koymaya imkân tanır. İbn Kesîr, bu önsözünde siyer ve İslam tarihinin ihmal edilemeyecek önemde bir ilim olduğuna dikkat çektikten sonra bu konuda örnek olabilecek muhtasar bir eser kaleme almak istediğini ifade eder. Ardından bu muhtasar eserde Hz.

Süddî'nin (ö. 127/745) tefsirinden nakledilen rivayet de *el-Fuṣūl*'de tespit edilememiştir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîr*, 8/241.

³⁶ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 12/564.

³⁷ İbn Kesîr, *Tefsîr*, 5/104.

³⁸ İbn Kesîr, *el-Fuṣūl*, 284-285.

³⁹ İbn Kesîr, *el-Fuṣūl*, 278-344.

⁴⁰ İbn Kesîr, *el-Fuṣūl*, 228-240.

⁴¹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 8/539-9/412.

Peygamber'in soyunu, hayatını, şahsiyetini, nübüvvet delillerini anlattıktan sonra kendi yaşadığı döneme kadarki İslam tarihini ele alacağını zikreder.⁴² Bu bilgilerden müellifin başlangıçta siyeri de içine alan kendi dönemine kadar gelen genel bir İslam tarihi kaleme almayı tasarladığı anlaşılmaktadır. Ancak o, vaad ettiğinin aksine bu eserde Hz. Peygamber'den sonraki döneme yer vermemiştir. Kuvvetle muhtemel siyer bölümünü tamamladıktan sonra başlangıçtaki düşüncesinden vazgeçen müellif, bu eserini siyere tahsis etmiştir. Ancak tasarladığı bu projeyi daha sonra *el-Bidâye ve'n-nihâye* isimli eserinde gerçekleştirmiştir. Bu konuda son olarak elbette ki bizim bu iddiamızın daha da kuvvetlenmesi için bu iki eser arasında muhteva bakımından ciddi bir mukayesenin yapılması gerektiğini belirtmemiz gerekir. İbn Kesîr'in, *el-Fusûl'ün* mukaddimesinde bu muhtasar siyerin hedef kitlesi hakkında kesin bir açıklaması bulunmamaktadır. Bununla birlikte *el-Fusûl'ün* nâşirleri bu eserin öncelikle halka yönelik yazıldığı kanaatini taşımaktadırlar. Müellifin bu eserin yazımında edebî bir üslup kullanmamasını iddialarına delil olarak sunmaktadırlar.⁴³ Ayaz da onların bu görüşünü teyit ederek müellifin genel itibarıyla sade bir üslup benimsediğini, nesre nadiren başvurduğunu çünkü eserin öncelikli hedef kitlesinin halk olduğunu belirtmektedir.⁴⁴ Hatta bizim tespitimize göre bu muhtasar siyer kitabında metin içinde kasidelere oldukça az yer verilmiş olması⁴⁵ yapılan bu yorumu daha da kuvvetlendirir.

el-Fusûl isimli muhtasar siyer kitabının halka yönelik kaleme alındığına dair yukarıda işaret edilen tespitin aksine bir iddia ortaya koyacak kesin bir delil elimizde mevcut değildir. Bununla birlikte bu konuda dikkate alınması gereken birkaç hususa işaret etmemiz yerinde olacaktır. Bunlardan birincisi, müellifin bu eseri halkın okuması için kaleme aldığına dair kesin bir kaydı mevcut değildir. Ancak eserin mukaddimesinde bunun aksi yönde düşünmemizi sağlayacak bir ipucuna rastlamak mümkündür. İbn Kesîr mukaddimesinde yukarıda da işaret ettiğimiz gibi siyer ve İslam tarihinin ihmal edilemeyecek önemde bir ilim olduğuna dikkat çektikten sonra bu ilimden âlimlerin müstağni kalamayacağını özellikle belirtir ve bu konuda örnek olabilecek muhtasar bir eser kaleme almak istediğini ifade eder.⁴⁶ Burada âlimler üzerine yapmış olduğu vurgu, eserin hedef kitlesini belirlerken kanaatimizce gözden kaçırılmamalıdır. İkinci husus, bunu teyit edersesine bizzat müellifin *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-'azîm* isimli eserinde bizim tespit edebildiğimiz kadarıyla en az iki yerde doğrudan ve geniş bilgi için *el-Fusûl* isimli eserine atıfta bulunuyor olmasıdır.⁴⁷ Belki de bunlardan daha da önemli olan üçüncü husus, bu eserin telifinde halkın okuması için yazılan bir kitapta bulunması gerekenden çok daha fazla kaynak kullanılmış olmasıdır. İleride "Kaynakları" başlığı altında geniş bir şekilde ele alınacağı gibi daha çok siyer-

⁴² İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 79-80.

⁴³ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 21 (nâşirlerin ön sözü).

⁴⁴ Ayaz, "Memlükler Döneminde (648-923/1250-1517) Siyer Çalışmaları -Safedî'nin (ö. 764/1363) el-Vâfi' Adlı Eserinde Hz. Peygamber'in Hayatı-", 16.

⁴⁵ Örnek olarak bk. İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 86, 89, 95, 154.

⁴⁶ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 79-80.

⁴⁷ İbn Kesîr, *Tefsîr*, 2/399, 6/398.

megâzî ve hadis kitaplarına atıf yapılan bu eserde, farklı ilim dallarına ait pek çok eserden de istifade edilmiştir. Dördüncü husus, kaynaklarda bu eserin halka açık ilim meclislerinde okunduğuna dair herhangi bir kayda rastlanmazken; bu kitabın Memlûk dönemi bir âlimi tarafından okunduğunu, takdir edildiğini ve bu kitaptan etkilenerek başka bir kitap kaleme aldığına dair bir kaydın mevcut olmasıdır. Bu kayıt, 9. (15.) yüzyıl Şam ulemâsından İbnü'l-Haydırî'nin⁴⁸ (ö. 894/1489) hasâisü'n-nebiye dair telif ettiği *el-Lafzu'l-mükerrem bi-hasâisi'n-nebiyyi'l-mu'azzam* adlı eserinde yer almaktadır. Bu eserde anlattığına göre İbnü'l-Haydırî, kötü niyetli kişilerin kurduğu bir tuzak sonucu, dönemin sultanının mersûmu ile Dımaşk kalesi içindeki Ebü'd-Derdâ mescidinde gözetim altına alınır. Musibet ve mihnet dönemi olarak değerlendirdiği bu zaman zarfında yaşadığı buhrandan kurtulması için dostlarından biri, İbn Kesîr'in muhtasar siyer eserini okumasını tavsiye eder. Bunun üzerine söz konusu eseri okuyan İbnü'l-Haydırî, ibare ve ifadelerinin latifliğine hayran kalır. Hatta bu kitaptan ilham alarak hasâisü'n-nebî konusunda bir kitap yazmaya karar verir⁴⁹ Kanaatimizce dikkat çekilen bu hususlar, *el-Fusûl*'ün sadece halkın kolayca bilgilenebilmesi için yazılmış bir popüler kitap olmadığını ispatlamak için yeterli olacaktır. Netice itibarıyla İbn Kesîr'in siyerin bütün konularını kapsayan ve bazı konularda yer yer geniş tartışmalara yer verdiği *el-Fusûl*'ü hem halk hem de ilimle iştigal edenlerin istifadesine sunmak için kaleme aldığını düşünmek mümkündür.

İbn Kesîr'in *el-Fusûl* isimli muhtasar siyer kitabını Memlûkler döneminde telif edilen diğer muhtasar siyer kitapları ile mukayese etmek ve bunlar arasındaki konumunu belirlemek bir tez incelemesini gerektirecek kadar kapsamlı bir konudur. Ancak bu eseri, ele alınan konular açısından bu dönemde kendisinden önce telif edilmiş birkaç eserle mukayese etmek suretiyle bir ön tespit bulmak mümkündür. İbn Kesîr'den önce yaşamış bir âlim olan Abdülmü'min ed-Dimyâtî'nin (ö. 705/1306) herhangi bir eserin muhtasarı olmayan *es-Sîretü'n-nebeviyye* isimli eserinde siyer ve megâzîye kronolojik olarak yer verilmiştir. Ancak söz konusu eserde şemâil, delâil ve hasâis konularına hiç yer verilmediği görülmektedir.⁵⁰

İbn Seyyidünnâs'ın *Uyûnu'l-eser*'inin muhtasarı olan *Nûru'l-Uyûn fî telhisi sîreti'l-emin ve'l-me'mun* isimli eserinde oldukça kısa bir kronolojik siyer ve megâzî anlatımı mevcuttur. Bundan sonra Hz. Peygamberin ahlâkı, mucizeleri ve şemâiline kısaca temas edilirken hasâisi konusuna hiç yer verilmez. İbn Seyyidünnâs bu eserin kaynaklarına sadece bir yerde işaret eder.⁵¹ Meşhur tarihçi Safedî'nin (ö. 764/1363) anlattıklarından bu eserin ilmî meclislerinde okunduğu

⁴⁸ Hayatı hakkında bk. Şemseddin Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-lâmi' li-ehli'l-karni't-tâsi'* (Beyrut: Dârü'l-Cil, 1992), 9/117-124.

⁴⁹ İbnü'l-Haydırî, *el-Lafzu'l-mükerrem bi-hasâisi'n-nebiyyi'l-mu'azzam*, nşr. Muhammed el-Emîn Muhammed b. Mahmud b. Ahmet (Beyrut: y.y. 1995), 1/53-54. Bu konuda ayrıca bk. Yıldız, "Memlûkler Dönemi Siyer Yazıcılığına Genel Bir Bakış", 341. *el-Lafzu'l-mükerrem*'in nâşiri de bu konuya kitaba yazdığı önsözde yer vermektedir. Bk. 41-42.

⁵⁰ Abdülmü'min ed-Dimyâtî, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, nşr. Esad Muhammed Tayyib (Haleb: Dârü's-Sâbûnî, 1996), 25-291.

⁵¹ İbn Seyyidünnâs, *Nûru'l-Uyûn fî telhisi sîreti'l-emin ve'l-me'mun*, nşr. Muhammed Said Adnan el-Ebraş - Muhammed Osman Nasûh (Cidde: Dârü'l-Minhâc, 2010), 46.

anlaşılmaktadır. Nitekim o, bu eserin bazı lafızlarını sema ile aldığını ve tamamına dair de icâzetinin bulunduğunu zikreder.⁵²

Moğultay b. Kılıç (ö. 762/1361), *ez-Zehrû'l-bâsim* adlı eserini ihtisar ettiği *el-İşâre ilâ sîreti'l-Mustafâ ve târihi men ba'dehu mine'l-hulefâ* adlı eserinde siyerin yanı sıra muhtasar olarak Hulefâ-yi Râşidîn, Emevîler ve Abbâsîler tarihini de ele almaktadır. Bu eserde kronolojik siyer anlatımından sonra Hz. Peygamber'in şemâil ve ahvâline ardından mucizelerine ve hasâisine yer verilmiştir. Mucize başlığı altında delâiline dair birtakım bilgiler bulmak mümkün olmakla birlikte müstakil bir delâil başlığı bulunmamaktadır. Hasâis kısmı ise oldukça kısadır.⁵³

İzzeddin İbn Cemâa, ed-Dimyâtî'nin bahsi geçen siyerini tashih amacıyla telif ettiğini belirttiği⁵⁴ *el-Muhtasarü'l-kebîr fî sîreti'r-Resûl* adlı muhtasar eserinde kitabın yarısını siyer ve megâzîye diğer yarısını ise şemâil ve ahvâline ayırmış, ancak delâil ve hasâis bahislerine yer vermemiştir.

Bu kısa bakış açısından sonra İbn Kesîr'in *el-Fusûl* isimli muhtasar siyer eserinin siyere ait bütün konulara yer vermesi ve geniş bir kaynak literatürüne sahip olması bakımından kendinden önce kaleme alınan muhtasar siyer eserlerini tamamlayıcı hatta onlardan bir adım önde olduğunu söylemek mümkündür.

2. Muhtevası

İbn Kesîr, *el-Fusûl* adlı eserin önsözünde önceden de geçtiği gibi kaleme aldığı bu eserin kapsamını Hz. Peygamber'in soyundan başlayarak hayatına, şahsiyetine, nübüvvet delillerine ve ondan sonra kendi yaşadığı döneme kadarki İslam tarihi şeklinde açıklar.⁵⁵ Ancak İbn Kesîr, söz konusu açıklamasının aksine bu eserde Hz. Peygamber'den sonraki döneme yer vermemiş, siyer bölümüyle sonlandırmıştır. Muhtasar bir siyer niteliğindeki bu eser, Hz. Peygamber'in sîreti ve gazveleri ile ahvâli, şemâili ve hasâisini ele alan iki ana bölümden oluşmaktadır. Çok kısa sunduğu delâil kısmını ikinci bölüm içerisinde ele almaktadır. Bizim elimizdeki baskıya göre Hz. Peygamber'in hayatını kronolojik olarak anlattığı "sîret ve gazveleri" başlığını taşıyan ve yaklaşık 140 sayfadan oluşan birinci bölüm (s. 83-223), "ahvâli, şemâili ve hasâisi" başlığını taşıyan ve yaklaşık 117 sayfadan oluşan ikinci bölüme (s. 227-344) göre daha uzundur. Aynı şekilde bu durum başlık sayısına da yansımaktadır. Hz. Peygamber'in nesebiyle başlayıp vefatıyla sona eren birinci bölümde altmış, hac ve umreleriyle başlayıp hasâisiyle ilgili muhtelif meselelerle biten ikinci bölümde otuz beş başlık yer almaktadır. Bu bilgilerden hareketle İbn Kesîr'in, Memlûkler dönemi siyer yazıcılığındaki geleneğe bağlı kalarak *el-Fusûl* isimli muhtasar siyer kitabında siyerle ilgili neredeyse tüm konulara yer verdiğini söylemek mümkündür. Bu eserde çok kısa tuttuğu delâil

⁵² Safedî, *Kitâbü'l-Vâfi bi'l-vefeyât*, nşr. Ahmed el-Arnaût - Türkî Mustafa (Beyrut: Dâru İhyâi'tTürâsi'l-Arabî, 2000), 1/29; Yıldız, "Memlûkler Dönemi Siyer Yazıcılığına Genel Bir Bakış", 341.

⁵³ Moğultay b. Kılıç, *el-İşâre ilâ sîreti'l-Mustafâ ve târihi men ba'dehu mine'l-hulefâ*, nşr. Muhammed Nizameddin Fütüyyih (Dimaşk: Dâru'l-Kalem, 1996), 43-463.

⁵⁴ İzzeddin İbn Cemâa, *el-Muhtasarü'l-kebîr fî sîreti'r-Resûl*, nşr. Sâmî Mekki el-Âni (Amman: Dâru'l-Beşîr, 1993), 15.

⁵⁵ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 79-80.

konusundaki eksikliği ise bizim yukarıda yapmış olduğumuz tespite göre bu eserden sonra kaleme almış olduğu *el-Bidâye ve'n-Nihâye* isimli eserin siyer bölümüne 500 sayfalık delâil bahsi ekleyerek gidermiştir.

Bu kitapta yer alan konu başlıklarını burada tek tek yazmak mümkün olmadığından bu konuda dikkat çeken birtakım hususlara işaret etmek yeterli olacaktır. Kronolojik siyer anlatımına ayırdığı birinci bölümde Hz. Peygamber'in doğumundan ilk vahyin gelişine kadarki süreci "Doğumu, Emzirilmesi ve Yetiştirilmesi" başlığı altında⁵⁶ incelemekte ve muhtasar bir telif kaleme aldığından olsa gerek burada ele aldığı muhtelif konuların her biri için ayrı bir başlık verme ihtiyacı duymamaktadır. Nitekim burada Hz. Peygamber'in babasının ölümü, sütanneye verilmesi, annesinin vefatından sonra dedesi Abdülmuttalib'in onu himaye etmesi, dedesinden sonra amcası Ebû Tâlib'in onu yetiştirilmesi, Ebû Tâlib ile birlikte Suriye'ye seyahat etmesi, Hz. Hatice'ye ait ticaret kervanıyla Şam'a gitmesi, Hz. Hatice'yle evliliği ve son olarak Kâbe hakemliğine temas ederek konuyu bitirmektedir. Aynı şekilde kronolojik olarak daha önce gerçekleşmiş bir olayı ilgili gördüğü başlık altında verebilmektedir. Nitekim "Hâşimoğulları ve Muttaliboğullarına Boykot Uygulanması" başlığı⁵⁷ altında bu olaydan daha önce gerçekleşmiş olan Hz. Hamza'nın (ö. 3/625) Müslüman olması konusuna yer vermektedir. Ancak kuvvetle muhtemel bu konuyla ilgili görmediği için burada Hz. Ömer'in (ö. 23/644) Müslüman oluşuna dair bilgi kaydetmemektedir. Yine Medine vesikasına müstakil bir başlık açmak yerine "Muhacirler ve Ensar Arasında Muâhât" başlığı⁵⁸ altında tek bir cümle ile temas etmekle yetindiği görülmektedir.

Birinci bölümde ilgi çeken bir diğer husus, ikinci bölümde müstakil bir başlık altında ele alınan bir konu için, birinci bölümde başlık kullanmaksızın oldukça kısa bilgiler vermesidir. Buna en güzel örnek birinci bölümde Hz. Peygamber'in evlilikleriyle alakalı verdiği bilgilerdir. İkinci bölümde müstakil olarak incelediği Hz. Peygamber'in evlilikleriyle⁵⁹ alakalı bilgiler için birinci bölümde başlık vermeksizin irtibatlı olduğu konuyla birlikte zikretmekle yetinmiştir. Örneğin "Doğumu, Emzirilmesi ve Yetiştirilmesi" başlığı altında Hz. Hatice ile evliliğine çok kısa değinirken,⁶⁰ yine "Umretü'l-kazâ" başlığı altında Hz. Meymûne (ö. 51/671) ile evliliğine sadece işaret edilmiştir.⁶¹

Kronolojik olarak siyer ve megâziye yer verilen birinci bölümde ilgi uyandıran birtakım hususlara işaret edilecektir. Bunlardan ilki, nesebi konusunu ele alırken öncelikle "Âdemoğullarının seyyidi" şeklinde takdim ettiği Hz. Peygamber'in isimlerine işaret etmiş ve bunları Ebü'l-Kâsım Muhammed, Ahmed, Mâhî, Hâşir, Âkîb, Mukaffi, Nebiyyü'r-rahme, Nebiyyü't-

⁵⁶ İbn Kesîr, *el-Fuṣūl*, 91-95.

⁵⁷ İbn Kesîr, *el-Fuṣūl*, 102-104.

⁵⁸ İbn Kesîr, *el-Fuṣūl*, 119-120.

⁵⁹ İbn Kesîr, *el-Fuṣūl*, 243-253.

⁶⁰ İbn Kesîr, *el-Fuṣūl*, 94.

⁶¹ İbn Kesîr, *el-Fuṣūl*, 192.

tevbe, Nebiyyü'l-melhame ve İbn Abdullah şeklinde saymıştır.⁶² Ancak Hz. Peygamber'in sıkça kullanılan isimlerinden biri olan Mustafâ'ya yer vermemesi dikkat çekicidir. Bir diğeri, Hz. Peygamber'in baba tarafından Adnan'a uzanan ve Adnan'ın Âdem'e kadarki soyuna dair muhtelif rivayetlere işaret etmektedir. Bununla birlikte annesi Âmine'nin Mürre'ye kadarki soy zincirini kaydetmekle yetinmiştir.⁶³ Yine Hz. Ebû Bekir'in İslamiyet'i kabul ettikleri için bazı müşrikler tarafından işkence yapılan köle ve cariyelerden birkaçını satın alıp azat ettiğine değindikten hemen sonra Hz. Ömer'in de Müslüman olmadan önce bu tür işkenceler yaptığını belirtmiştir.⁶⁴

Müellifin gazvelere, seriyyelere göre daha fazla önem verdiği görülmektedir. Nitekim yirmi yedi gazve ve yedi seriyyeden bahsetmektedir. Bedir⁶⁵, Uhud⁶⁶ ve Hendek Gazveleri⁶⁷ ile Mekke'nin Fethi⁶⁸ onun en detaylı aktarımda bulunduğu gazvelerdir. Bununla birlikte Bedir, Uhud ve Hendek Gazveleri ile Mekke'nin Fethini ele almaya başlamadan önce bunların özet bir şekilde aktarılacağını belirtmiş olması dikkat çekicidir. Seriyyeler arasında en detaylı anlatımda bulunduğu seriyye Abdullah b. Cahş komutasındaki seriyyedir.⁶⁹

Özet bir şekilde zikredeceğini bildirdiği "Veda Haccı" başlığı altında özellikle Hz. Peygamber'in hac çeşitlerinden hangisini yaptığı üzerinde durmuş ve tek ihramla umre ile haccın birlikte ifa edildiği kırân haccı yaptığını ispatlamaya çalışmıştır. Nitekim bu konuda, lafız ve manaları aynı olan on altı sahâbiye ait rivayetlerin bulunduğunu, Ebû Hanîfe (ö. 150/767) ve İmam Şâfiî'nin (ö. 204/820) de bu görüşte olduğunu nakletmektedir.⁷⁰

Birinci bölümün son konusu olan Hz. Peygamber'in vefatına dair iki husus dikkat çekmektedir. Bunlardan biri, vefat haberini alan Müslümanların yaşadığı şaşkınlıktır. Burada bütün Müslümanların âdeta ellerinin ayaklarının birbirine dolaştığını, hatta Hz. Ömer'in onun ölümünü inkar ettiğini belirtir. Ardından bu konuda metanetli davranan Hz. Ebû Bekir'in teskin edici bir konuşma yaptığını zikreder. İkinci ilginç husus, Hz. Peygamber'in teçhiz ve tedfini meselesini anlatmak yerine Sakîfetü Benî Sâide denilen yerde toplanan Müslümanların halife seçmeleri konusuna yer vermesidir. Daha dikkat çekici olanı Hz. Ebû Bekir dışındaki halife adaylarının hilafet makamına layık olmadıklarını düşünmesidir. Nitekim toplantı yerinde önce Sa'd b. Ubâde'nin (ö. 14/635) isminin öne çıktığını, o kabul görmeyince Hz. Ömer ve Ebû Ubeyde b. Cerrâh'ın (ö. 18/639) halife olmasının gündeme geldiğini, ancak ne o ikisinin ne de Müslümanların bu teklifi kabul etmediklerini aktarmıştır. Hatta "Bu isimleri, Allah bile reddetmektedir." şeklinde

⁶² İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 83.

⁶³ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 90.

⁶⁴ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 99-100.

⁶⁵ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 128-137.

⁶⁶ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 144-151.

⁶⁷ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 163-171.

⁶⁸ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 195-203.

⁶⁹ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 125-126.

⁷⁰ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 216-217.

bir ifade kullanan İbn Kesîr'in,⁷¹ bu hususu destekleyen herhangi bir âyet veya hadis zikretmediği görülmektedir.

Birinci bölümde anlatımını yaptığı gazve ve seriyyelerin sayısına dair farklı rivayetleri "ahvâli, şemâili ve hasâisi" başlığını taşıyan ikinci bölümde ele almaktadır. Burada herhangi bir tercihte bulunmaksızın İbn İshâk, İbn Hişâm ve Müslim'den (ö. 261/875) nakille gazve ve seriyyelerin sayısına dair farklı rivayetleri sıralamaktadır. Bununla birlikte birinci bölümde yirmi yedi gazveden bahsettiği dikkate alındığında bu rivayetlerden İbn İshâk'a ait olanı tercih ettiğini söylemek mümkündür. Seriyyelerin sayısının ise oldukça çok sayıda olduğuna dair rivayeti aktaran İbn Kesîr, seriyyelerden sadece yedisini anlatmayı tercih etmiştir.⁷² Muhtemelen seriyyelerden önemli gördüklerini ele almayı yeterli bulmuştur.

İkinci bölümün alt başlıkları arasında yer verilen delâil bahsinde, nübüvvet delillerine dair âlimlerin binden fazla mucizeye işaret ettiklerini ve bunları detaylı ele almanın ciltler dolusu bir eserle mümkün olacağını, bu yüzden söz konusu meseleyi kısaca aktaracağını ifade eden İbn Kesîr, Hz. Peygamber'in en büyük mucizesinin lafzî ve manevî yönlerden Kur'ân-ı Kerîm olduğunu kabul etmektedir.⁷³

Hz. Peygamber'in gayba dair haberleriyle ilgili de ilginç sayılabilecek kayıtlar sunmuştur. Madde madde sıraladığı bu haberler arasında Kur'ân'da da işaret edilen Bizanslıların Sâsânîlere karşı galip geleceği, Bedir Savaşında şehit düşecekleri ve Hâricîlerle yapılacak savaşı bildirmesi gibi birtakım hususlar bulunmaktadır. Bunlardan Hicaz bölgesinde bir ateşin çıkacağı ve Busrâ'daki develerin boynunun bu ateşle aydınlanacağına dair gaybî haberin ise 650'li (1252-1260) yıllarda gerçekleştiğini bildirmektedir.⁷⁴

Hz. Peygamber'in on beş kadınla evlendiğine dair rivayeti aktaran İbn Kesîr, bunlardan Hatice, Sevde (ö. 23/644), Âişe, Hafsa (ö. 45/665), Ümmü Seleme, Zeyneb bint Cahş (ö. 20/641), Cüveyriye bint el-Hâris (ö. 56/676), Safiyye (ö. 50/670), Ümmü Habîbe, Meymûne ile iki cariyesi Mâriye (ö. 16/637) ve Reyhâne bint Şem'un'dan (ö. 10/632) bahsetmektedir.⁷⁵ Dolayısıyla Hz. Peygamber'in eşlerinden birkaçı hariç hepsi hakkında bilgi verdiğini söylemek mümkündür.

Hz. Peygamber'in zevcelerine dair ilginç olduğu düşünülebilecek üç hususu daha nakletmiştir. Bunlardan birincisi, Hz. Hatice ile Hz. Âişe'den hangisinin daha faziletli olduğu meselesidir. İbn Kesîr'e göre ulemânın ekseriyetinin tercihi Hz. Hatice'dir.⁷⁶ İkincisi, eşlerinden Ümmü Habîbe ile ilgili olup, babası Ebû Süfyân henüz müşrik iken ve onun velâyetine başvurulmadan Hz. Peygamber ile evlendiğinden, Ebû Süfyân Müslüman olunca nikâhın yenilenmesine ihtiyaç olup olmadığı meselesini ele almasıdır. Bu konuda İbn Kesîr, nikâhın

⁷¹ İbn Kesîr, *el-Fuṣūl*, 221.

⁷² İbn Kesîr, *el-Fuṣūl*, 228.

⁷³ İbn Kesîr, *el-Fuṣūl*, 228.

⁷⁴ İbn Kesîr, *el-Fuṣūl*, 236-238.

⁷⁵ İbn Kesîr, *el-Fuṣūl*, 243-253.

⁷⁶ İbn Kesîr, *el-Fuṣūl*, 243.

yenilenmesine gerek olmadığı kanaatindedir.⁷⁷ Üçüncüsü, Hz. Peygamber'in kaza umresi için gittiği Mekke'de Meymûne ile evlendiği sırada ihramlı olup olmadığıdır. Bu konuda farklı görüşleri zikreden İbn Kesîr, ihramlı iken bu evliliğin gerçekleştiği görüşünü benimsemektedir.⁷⁸ Müellif, muhtasar siyerinde olduğu gibi *el-Bidâye ve'n-nihâye* isimli eserinde de Hz. Peygamber'in on beş kadınla evlendiğini zikretmektedir.⁷⁹ Bununla birlikte, bu kitapta Hz. Hatice ile Hz. Âişe'nin faziletinin karşılaştırılması, Ebû Süfyân Müslüman olunca Ümmü Habîbe ile Hz. Peygamber'in nikâhının yenilenmesi ve Meymûne ile evlendiğinde ihramdan çıkıp çıkmadığı hususları tespit edilememiştir.

Hasâisin Hz. Peygamber'e has kılınan ilâhî buyruk ve ihsanlar olmak üzere farzlar, haramlar, mubahlar ve sadece ona verilen üstünlükler şeklinde dört grupta tertip edildiğini belirten İbn Kesîr, hasâis konusunu iki başlık altında incelemiştir. Bunlardan biri, diğer peygamberlerden farklı olarak sadece ona lütfedilenlerdir. Bu özellikler arasında diğer nebîler sadece kendi kavimlerine gönderildiği halde Hz. Peygamber'in tüm insanlığa peygamber olarak gönderilmiş olması, ganimetlerin ona helâl sayılması ve şefaathetme hakkı yer alır. İbn Kesîr, şefaathetme üzerinde uzunca durmuştur. Nitekim şefâat-i uzmâdan bahsettikten sonra Hz. Peygamber'in bundan başka dört şefaathetme hakkı daha mevcut olduğunu ifade etmekte ve bunlarla müminlerin cennetteki derecelerini yükseltmek amacıyla Allah katında şefaathetmesini özellikle vurgulamaktadır.⁸⁰

İbn Kesîr, Hz. Peygamber'in ümmetinden farklı olmakla birlikte bazı peygamberlerle müşterek olan özelliklerini hasâis konusunun ikinci başlığı altında ele almaktadır. O, bu özellikleri kitâbü'l-imân, kitâbü't-tahâre, kitâbü's-salâh, kitâbü'z-zekât ve kitâbü'l-hâc gibi fıkıh bablarına göre ayırarak zikretmiştir. Kitâbü's-salâh başlığı altında incelediği teheccüd namazına dair, bu namazın vitir namazı olduğunu ve başlangıçta farz olmasına rağmen daha sonra neshedilerek gece kılınan nafil namazına dönüştüğünü aktarmaktadır.⁸¹ Kitâbü's-siyâm başlığında visal orucuna temas ederek, bu orucun ona mubah olduğunu ifade ettikten sonra *Sahihâyn'*de Hz. Peygamber'e isnad edilen "Beni Rabbim yedirir ve içirir." rivayetini değerlendirerek burada yedirme ve içirmeyi manevî olarak izah etmektedir.⁸²

Hasâis konusunda nikâh bahsine dair hükümlere detaylıca yer vermiş ve bu hükümleri dört kısımda incelemiştir.⁸³ Birincisi, tahyir meselesinde olduğu gibi sadece ona farz kılınanlardır.⁸⁴

⁷⁷ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 248-249.

⁷⁸ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 249-250.

⁷⁹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 8/221.

⁸⁰ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 281-285.

⁸¹ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 309-311.

⁸² İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 316.

⁸³ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 325-337.

⁸⁴ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 326.

İkincisi, boşanmak isteyen kadınla evliliğini sürdürmesi gibi sadece ona haram kılınanlardır.⁸⁵ Üçüncüsü, şahitsiz ve velisiz evlenebilmek gibi sadece ona mubah kılınanlardır.⁸⁶ Dördüncüsü, eşlerinin ümmehâtü'l-mü'minîn olarak vasıflandırılması gibi sadece ona faziletli kılınanlardır.⁸⁷ Bunun ardından Hz. Peygamber'e de müminlerin babası denilebileceğini ifade etmektedir.⁸⁸

İlginç olabileceğini düşündüğümüz bu kayıtların ardından İbn Kesîr'in muhtasar siyerinde hiç temas etmediği bazı konuların mevcut olduğunu da belirtmek gerekir. Tespitimize göre, Mekke dönemine ait Ficâr savaşı, Hilfü'l-fudûl Antlaşması'na katılması ve Şakk-ı Sadr konularına yer vermemiştir. Bununla birlikte eserin muhtasar olarak telif edilmesine rağmen, Hz. Peygamber'in hayatının pek çok noktasını ele aldığı ifade edilmelidir. *el-Bidâye ve'n-nihâye*'de ise Hz. Peygamber'in Ficâr savaşına iştiraki,⁸⁹ Hilfü'l-fudûl Antlaşması'na katılması⁹⁰ ve şakk-ı sadr⁹¹ hadiselerini ele aldığı görülmektedir.

3. Usulü

Memlûkler döneminde telif edilen İbn Seyyidünnâs'ın '*Uyûnü'l-eser fî fûnûni'l-megâzî ve's-şemâ'il ve's-siyer*,⁹² Moğultay b. Kılıç'ın *ez-Zehrü'l-Bâsim*⁹³ ve Kastallânî'nin (ö. 923/1517) *el-Mevâhibü'l-ledünniyye bi'l-minahi'l-Muhammediyye*⁹⁴ gibi muhtelif siyer eserlerinde görüldüğü üzere İbn Kesîr'in, dönemin siyer yazıcılığındaki genel usule uygun bir eser ortaya koyduğunu söylemek mümkündür. Buna göre Hz. Peygamber'in kronolojik hayat hikayesi yanı sıra onun şahsiyeti, şemâili, hasâisi ve kısa da olsa delâiline yer vermiştir. Yine bu dönemin siyer yazıcılığında öne çıkan belirgin özelliklerden biri olan hadis kaynaklarının, siyer ve megâzî kaynaklarından daha fazla kullanılması hususu da İbn Kesîr'in muhtasar siyerine damgasını vurmuştur.

Müellif, istifade ettiği birtakım rivayetlerin hem sıhhatine hem de içeriklerine dair bazı değerlendirmelerde bulunmuştur. Öncelikle rivayetleri değerlendirme usulü, birkaç örnek verilerek ortaya konmaya çalışılacaktır. Örneğin Hz. Peygamber'in doğum tarihine dair ilk olarak meşhur rivayeti zikretmiş ardından bu konuda tercih etmediği diğer rivayetleri "kîle" ifadesiyle zikretmek sûretiyle bir anlatım tarzı benimsemiştir.⁹⁵ Bunun yanı sıra az sayıda da olsa "yükâlü"

⁸⁵ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 327.

⁸⁶ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 330.

⁸⁷ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 332.

⁸⁸ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 333.

⁸⁹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 3/451-454.

⁹⁰ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 3/455-461.

⁹¹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 3/414-418.

⁹² Abdurrahim Arslan, *İbn Seyyidinnâs ve 'Uyûnü'l-Eser* (İstanbul: Siyer Yayınları, 2019).

⁹³ Güllü Yıldız, *Siyer Yazıcılığında Şerh-Hâşiye Geleneği ve Moğultay b. Kılıç'ın (762/1361) ez-Zehrü'l-Bâsim Adlı Eseri* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2017).

⁹⁴ İrfan Savran, *Kastallânî'nin (ö. 923/1517) el-Mevâhibü'l-ledünniyye İsimli Eseri* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019).

⁹⁵ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 91-92. Ayrıca bk. 100, 102, 113, 117, 118, 122, 124, 134, 139, 148, 156, 165, 175, 179, 184, 187, 189, 191, 198, 202, 204, 207, 210, 216, 219, 220, 223, 227, 241, 242, 244, 247 250 257 281 292, 329, 331.

ifadesini kullanmaktadır.⁹⁶ Daha sahih olduğu kanaatini taşıdığı rivayetler için “sahih olan” şeklinde bir ibare kullanmıştır. Örneğin Bi'rîmaûne seriyyesini gerçekleştiren heyetteki kişi sayısı ile ilgili önce İbn İshâk'ın kırk olan rivayetini, ardından *Sahihâyn*'deki yetmiş olan rivayetleri aktararak sahih olanın ikinci rivayet olduğunu belirtmiştir.⁹⁷ Bazen ise ihtiyat payı koyarak “Muhtemelen sahih olan bu rivayettir.” şeklinde bir değerlendirmeye gitmiştir.⁹⁸ Kimi zaman kabul ettiği rivayetin sıhhatiyle ilgili durumunu başka müellife atıfta bulunarak işaret etmektedir. Örneğin Recî' seriyyesi mensuplarının sayısına dair İbn İshâk'ın altı, Buhârî'nin on şeklindeki rivayetlerini aktardıktan sonra Süheylî'nin, Buhârî'nin rivayeti için sahih dediğini ifade etmektedir.⁹⁹

İbn Kesîr'in, senedinin sıhhati bakımından rivayetleri değerlendirirken hadis ıstılahlarından yararlandığını söylemek gerekir. Nitekim tespit edebildiğimiz kadarıyla nakledilen rivayetlerin senetlerinin sıhhatini belirtmek için on yerde sahih¹⁰⁰, on yerde zayıf,¹⁰¹ olduğunu belirtirken; yine rivayetin zayıflığını ifade etmek için bir yerde mürsel ve münkatı,¹⁰² bir yerde meçhul,¹⁰³ bir yerde merdud isnad¹⁰⁴ ve iki yerde şaz¹⁰⁵ ifadelerini kullanmıştır. Altı yerde ise senedin hasen olduğunu belirtmiştir.¹⁰⁶

Bir konudaki rivayetleri naklettikten sonra kanaatlerini beyan etmek için “kültü” ifadesini kullanmıştır.¹⁰⁷ Bazen de bir meselede muhtelif rivayetlere işaret ettikten sonra “Allah, en iyi bilendir.” cümlesiyle konuyu tamamlamayı tercih etmiştir.¹⁰⁸ Bazı durumlarda ise görüşleri aktarım yorumu okuyucuya bırakmıştır. Örneğin Hz. Peygamber'in isimlerini kullanmanın caiz olduğunu söyledikten sonra künyesi Ebü'l-Kâsım ile ilgili üç görüşü zikretmiş ve herhangi bir yorum yapmamıştır.¹⁰⁹ Bazen de ele aldığı konuda herhangi bir tartışmanın bulunmadığını ve bu konunun icma ve tevatür ile sabit olduğunu bildirerek¹¹⁰ herhangi bir değerlendirmeye gerek olmadığını vurgulamıştır. Birtakım örneklerde ise âlimlerin ihtilaf içinde bulunduğunu söyleyerek, görüşleri aktarmıştır. Ancak bu görüşlerden herhangi birine meylettğine dair bir izahta bulunmamıştır.

⁹⁶ Bk. İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 114, 123, 194, 247, 258, 289.

⁹⁷ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 155. Ayrıca bk. 92, 106, 107, 164, 166, 177, 179, 183, 220, 243, 247, 248, 309, 316, 319.

⁹⁸ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 179.

⁹⁹ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 153. Ayrıca bk. 208, 220, 300, 311, 326.

¹⁰⁰ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 92, 188, 192, 217, 242, 246, 250, 259, 267, 298.

¹⁰¹ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 246, 303, 305, 308, 310, 319, 325, 334, 338, 343.

¹⁰² İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 318.

¹⁰³ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 307.

¹⁰⁴ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 295.

¹⁰⁵ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 91, 243.

¹⁰⁶ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 86, 160, 203, 301, 303, 340.

¹⁰⁷ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 161, 164, 172, 183, 200, 208, 259, 277, 306, 308, 311, 318, 321, 322, 328, 331, 332, 338.

¹⁰⁸ Örnekler için bk. İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 228, 247, 311.

¹⁰⁹ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 341, 342.

¹¹⁰ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 87.

Örneğin, Hz. Peygamber'in miraçta Allah'ı görmesi hususunda ulemâ arasında ihtilaf bulunduğunu, bu görüşler arasında Allah'ı kalbiyle veya nur olarak gördüğü veyahut Cebrail'i gördüğü şeklindeki rivayetleri nakletmekle yetinmiştir.¹¹¹ Yine Bedir Gazvesi'ne katılan Müslümanların sayısına dair siyer ve megâzî âlimlerinin ihtilaf ettiğini ve bu ihtilafın çok derin olduğunu zikretmiştir.¹¹²

İbn Kesîr bir konudaki farklı rivayetleri naklederken, kendi kanaatini desteklemek için âyetlerden istifade etmiştir. Hz. Peygamber'in soyunu anlatırken bütün Arap kabilelerinin soyunun Hz. Peygamberle Adnan'da birleştiğini ifade ettikten sonra Kur'ân-ı Kerîm'deki Şûrâ sûresinin 23. âyetinin buna delil olduğu belirtmektedir.¹¹³ Bir başka örnekte, Hz. Peygamber'in üstün ahlaka sahip olduğunu ve Kalem sûresinin ilk dört âyetinin buna delil teşkil ettiğini bildirmektedir.¹¹⁴ Aynı şekilde çıkarımlarını desteklemek için hadislerden de istifade etmiştir. Örneğin, Ebû Süfyân İslam'ı kabul etmeden önce kızı Ümmü Habîbe'nin Hz. Peygamberle evlendiğini ve İslam'ı kabul edince söz konusu nikâh akdinin yenilenmesine ihtiyaç olup olmadığına dair Müslim, İbn Hazm, İbnü'l-Kayserânî (ö. 507/1113) ve Nevevî'den (ö. 676/1277) muhtelif rivayetleri aktardıktan sonra "sahih olan" ibaresiyle akdin yenilenmesine gerek olmadığını bildirmektedir. Ardından Ebû Süfyân'ın Hz. Peygamberle akraba olmayı şeref olarak gördüğünü hatta diğer kızı İzze ile de evlenmesini istediğini aktarmaktadır. Bu hususu *Sahihâyn*'deki birtakım rivayetlerin de desteklediğini ifade etmektedir.¹¹⁵ Şefaata konusunda Ahmed b. Hanbel'in (ö. 241/855) *Müsned*'inde yer alan "Cennette ilk şefaata Hz. Peygamber'dir." rivayetini, onun bazı cennet ehlinin derecesini yükselteceği şeklinde değerlendirmiş ve şefaata konusunda ehl-i sünnet ve Mutezilenin de ittifak ettiğini nakletmiştir. Ardından bunun delili olarak *Sahih-i Buhârî*'de yer alan iki rivayeti göstermiştir.¹¹⁶

Bazı örneklerde ise kanaatini belirtirken birtakım müellifler hakkında eleştirel bir dil kullandığı görülmektedir. Nitekim Hz. Peygamber'in dişi develeri ve atları bahsinde Süheylî'nin naklettiği Hz. Peygamber'in Ziyad b. Şihab adındaki merkebinin ihtiyaç halinde ashâbına gönderdiğini ve bu merkebin, her birine bir Peygamber'in bindiği yetmiş merkebin neslinden olduğuna dair rivayeti hakkında İbn Kesîr, mevzu olduğunu ve aslı astarının bulunmadığını, Süheylî gibi birinin bunu nakletmesini oldukça garipsediğini ifade etmektedir. Bu olayı hocası Mizzî'ye anlattığında hocasının komik bir durum olarak yorumladığını da aktarmaktadır.¹¹⁷

İbn Kesîr'in kaynakları kullanım usulüne gelince, genel olarak yararlandığı kaynakların müelliflerinin ismini zikretmeyi tercih etmekle birlikte az sayıda da olsa bazı eserlerin sadece

¹¹¹ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 107.

¹¹² İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 138.

¹¹³ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 89.

¹¹⁴ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 264.

¹¹⁵ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 248-249.

¹¹⁶ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 285. Bir diğer örnek için bk. 310-311.

¹¹⁷ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 259. Başka örnekler için bk. 164-154, 172.

ismini vermektedir. Eserde muhaddislik yönü öne çıkan İbn Kesîr'in daha önce işaret edildiği gibi bazen rivayet sahibi sahâbenin sadece ismini zikrederken, dokuz yerde kaynakların işaret ettiği rivayetlerin tam isnadını da aktarmayı tercih etmiştir. Üç yerde ise “Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur.” deyip rivayeti nakletmiş ancak herhangi bir kaynağı zikretmemiştir.¹¹⁸

Müellif, bunların haricinde bazen “za’ime” ifadesine yer vermektedir. Altı yerde kullanılan bu ifadenin, aktarılan rivayetin zayıflığına işaret ettiği anlaşılmaktadır. Nitekim Hendek Gazvesi’nde Müslümanları takviye eden birliğin sayısına dair İbn İshâk’ın verdiği sayı için bu ifadeyi kullanır ve söz konusu rivayetin galat¹¹⁹ olduğunu belirtir.¹²⁰ Yine Hudeybiye Antlaşmasını ele alırken umre maksatlı yola çıkan Müslümanların sayısına dair verilen yedi yüz sayısı için bu ifadeyi zikreder ve aynı şekilde bu rivayetin de galat olduğunu bildirir.¹²¹ Bir diğer örnekte Hz. Peygamber’in yazı yazmasını çoğunluğun haram olarak görüp Kur’ân’dan A’râf ve Ankebût sûrelerinden birtakım âyetleri delil getirmesine rağmen bazı âlimlerin yazı yazmayı öğrenmeden ölmediğine dair rivayetlerini aktarırken “za’ime” ifadesini kullanır ve bu rivayetin merdud olduğunu belirtir.¹²²

Bir rivayetin geçtiği kaynaklara dair genel bir künye bilgisi vermek için farklı ibareleri kullandığı görülmektedir. Nitekim Hayber Gazvesi’nin tarihiyle ilgili rivayetleri aktarırken çoğunluğun görüşünü aktarmak için “cumhur” ifadesini kullandığı,¹²³ Hz. Peygamber’in soyu ile ilgili zikrettiği bir rivayeti İbn Abdülberr ve “diğer neseb âlimlerinin” aktardığını,¹²⁴ Zâtürrikâ’ Gazvesi’nin birkaç kez gerçekleştiğine dair rivayeti naklederken “kâle ba’zu ehli’t-târîh” ibaresini kullanmış ve bunlardan ilkinde göre korku namazı kılındığını belirtmiştir.¹²⁵ Hendek Gazvesi’nin tarihine dair sahih olan görüşün “siyer ve megâzî ehline” ait olduğunu bildirmiştir.¹²⁶ Mute Gazvesi’ni anlatırken düşmanın çok, Müslümanların az olmasına rağmen öldürülen Müslüman sayısının az olduğunu “siyer ehlinin” zikrettiği rivayetlere dayandırır.¹²⁷ Kur’ân’ın yaratılmaması olduğuna dair rivayeti “kâle ulemâi’s-selef” ibaresi ile nakletmiştir.¹²⁸ Sünnetin tamamının vahiy ürünü olduğunu naklederken, “ehlü’l-hadîs ve’l-usûl şu görüştedir.” ibaresiyle konuya giriş yapmıştır.¹²⁹ Fiillerinde ve sözlerinde masum olan Hz. Peygamber’in konuştuğunun sadece vahiy

¹¹⁸ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 187, 207, 310.

¹¹⁹ Raviye ait kusurlardan biri olup geniş bilgi için bk. Salahattin Polat, “Galat”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1996), 13/300.

¹²⁰ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 166.

¹²¹ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 184.

¹²² İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 295. Diğer örnekler için bk. 138, 220, 271.

¹²³ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 188.

¹²⁴ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 88.

¹²⁵ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 160-161.

¹²⁶ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 164.

¹²⁷ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 194.

¹²⁸ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 271.

¹²⁹ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 272.

ürünü olmasından hareketle bu konuda ictihadda bulunmadığına dair görüşü nakledeken ulemânın çoğunluğunu ifade etmek için “kesîrun mine'l-ulemâi” ibaresini kullanmaktadır.¹³⁰ Hudeybiye Antlaşmasını Hz. Peygamber'in yazdığına dair rivayeti, “ba'zu ulemâi'l-Mağrib” ibaresiyle aktarmıştır.¹³¹ Hz. Peygamber'in misvak kullanmasının farziyetine dair rivayetin “cerh ve tadil âlimlerinin çoğunluğu” tarafından zayıf olduğunu bildirmektedir.¹³² Hz. Peygamber'in bir şey görüp onu beğendiğinde “Asıl hayat, ahiret hayatıdır.” demesinin vacip olduğuna dair rivayeti “bazı arkadaşlarımız diyor ki” cümlesiyle kaydetmiştir.¹³³

Bazı durumlarda kavram, kabile ve kişiye dair şerh mahiyetinde açıklamalar yapmıştır. Nitekim Benî İsrâil hatta Hz. Adem'den bu yana Hz. Peygamber'in en büyük peygamber olduğunu, bu yüzden Allah'ın ona Makâm-ı Mahmûd'u vaad ettiğine dair rivayetleri naklettikten sonra kısa bir şekilde Makâm-ı Mahmûd hakkında bilgi vermiştir. Buna göre Makâm-ı Mahmûd, eş-Şefâatü'l-'uzmâ'dır. Bu ise Hz. Peygamber'in kıyamet günü insanlara şefaatte bulunacağı demektir.¹³⁴ Bir başka örnekte, diğer kabilelerden farklı olarak, Benî Kaynuka Gazvesi'ni ele alırken Benî Kaynuka kabilesine dair bazı kısa açıklamalar yapmıştır. Buna göre, Medine'deki bu meşhur Yahudi kabilesinin ticaretle ve kuyumculukla uğraştığını ifade etmiştir.¹³⁵ Yine Kâ'b b. Eşref'in öldürülmesi meselesini anlatırken baba tarafından Tay kabilesine, anne tarafından Yahudi kabilesi olan Benî Nadîr'e mensup olduğu bilgisine yer vermektedir.¹³⁶

Birtakım gazve ve olayların diğer isimlerine de işaret etmiştir. Bunlar arasında Zâtürrikâ' Gazvesi'nin Necid Gazvesi,¹³⁷ Bedrû's-suğrâ Gazvesi'nin Üçüncü Bedir Gazvesi veya Bedrû'l-mev'id,¹³⁸ Benî Müstalik Gazvesi'nin Müreysi,¹³⁹ Kaza Umresi'nin Umretü'l-kısas şeklinde isimlendirildiğini belirtmektedir.¹⁴⁰ Bir bölgenin konumunu tarif etmesine dair sadece bir örnek tespit edilmiştir. Nitekim bazı Müslümanların Habeşistan'a hicret etmesini anlatırken, Habeş'in, Mekke'nin batısında Sudan ile Yemen arasında yer aldığını bildirmiştir.¹⁴¹

Muhtasar bir telif yaptığından olsa gerek, bazı konuları incelerken muhtelif şekillerde izah etmek sûretiyle özet olarak konuların zikredileceğini söylemiştir. Nitekim muhtasar olarak konunun aktarılacağını,¹⁴² mevzunun çok uzun olduğu ve ancak ciltlerle ifade edilebileceğini¹⁴³

¹³⁰ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 292.

¹³¹ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 296.

¹³² İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 308.

¹³³ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 317.

¹³⁴ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 90.

¹³⁵ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 142.

¹³⁶ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 143.

¹³⁷ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 158.

¹³⁸ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 163.

¹³⁹ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 180.

¹⁴⁰ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 192.

¹⁴¹ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 100.

¹⁴² İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 128,144, 163, 195, 216.

konunun uzunca işlenecek yerinin burası olmadığı¹⁴⁴ ifade ederek detaylara girmeyeceğini belirtmiştir.

4. Kaynakları

Memlûkler döneminde telif edilen siyer eserlerinin müellifleri, genel olarak muhaddislik yönlerini baskın bir şekilde yansıtmışlardır. İbn Kesîr, muhtasar siyerinde dönemin siyer telif geleneğine uygun olarak muhaddislik yönünü öne çıkarmaktadır. Nitekim meşhur muhaddislerle ve hadis kaynaklarına sık sık atıflarda bulunmuş ve hadis kavramlarını da kullanmıştır. Şöyle ki eserin ilk konusu olan Hz. Peygamber'in nesebi meselesinde farklı rivayetleri naklederken, bu rivayetlerden birinin geçtiği hadis kaynağına işaret etmiş ve bu rivayetin "hasen isnada" sahip olduğunu vurgulamıştır.¹⁴⁵ Buradan hareketle eserin henüz ilk sayfalarından itibaren İbn Kesîr'in muhaddislik yönünün öne çıktığını söylemek mümkündür.

Siyer haberlerini hadis kaynaklarından istifade etmek suretiyle inşa ettiği görülen İbn Kesîr, genel itibarıyla muhaddislerin ismini zikretmekle birlikte zaman zaman eserlerine de işaret etmiştir. Herhangi bir kaynak ya da müellif adı zikretmediği Kureyş kabilesinin Haşimoğulları ve Muttaliboğullarını muhasara altına alması,¹⁴⁶ Hz. Peygamber'in Taif ziyareti,¹⁴⁷ Benî Süleym Gazvesi,¹⁴⁸ Sevik Gazvesi,¹⁴⁹ Dûmetülcendel Gazvesi,¹⁵⁰ Fedek'in fethi,¹⁵¹ Huneyn Gazvesi¹⁵² ve Sakîf heyetinin ziyareti¹⁵³ gibi konular haricinde nerdeyse bütün konularda hadis kaynaklarına başvurmuştur. Bu yüzden, hadis kaynaklarının hangi konularda kullanıldığına dair bir izah yapılmayacaktır. Bununla birlikte Hz. Peygamber'in kişiliğini, fizikî özelliklerini ve ona has özelliklerini ele aldığı bölümde, hayatının kronolojik anlatıldığı bölüme göre daha fazla hadis kaynağına müracaat ettiği tespit edilmiştir.

Müellif eserinde, birtakım konularda birden fazla muhaddisten ve hadis kaynağından istifade etmiştir. Örnek vermek gerekirse Mekke'nin fethiyle ilgili haberlerde *Sahihâyn*,¹⁵⁴ Ebû Dâvûd (ö. 275/889),¹⁵⁵ Nesâî (ö. 303/915),¹⁵⁶ eşleriyle ilgili Buhârî (ö. 256/870), Müslim, Tirmizî (ö.

¹⁴³ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 228.

¹⁴⁴ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 271, 316.

¹⁴⁵ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 86.

¹⁴⁶ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 102-104.

¹⁴⁷ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 105-106.

¹⁴⁸ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 140.

¹⁴⁹ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 140-141.

¹⁵⁰ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 163.

¹⁵¹ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 191.

¹⁵² İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 204-207.

¹⁵³ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 212-213.

¹⁵⁴ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 196.

¹⁵⁵ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 202.

¹⁵⁶ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 203.

279/892)¹⁵⁷ ve Nevevî,¹⁵⁸ Hz. Peygamber'in seyahatlerine dair Müslim,¹⁵⁹ Tirmizî¹⁶⁰ ve Nesâî,¹⁶¹ Hz. Peygamber'in masumiyetine dair Ahmed b. Hanbel, Tirmizî,¹⁶² Buhârî, Müslim,¹⁶³ İbn Mâce (ö. 273/887)¹⁶⁴ ve Beyhâkî (ö. 458/1066);¹⁶⁵ temizlik bahsinde Ahmed b. Hanbel, Ebû Dâvûd, Beyhâkî,¹⁶⁶ Buhârî, Müslim,¹⁶⁷ İbn Mâce¹⁶⁸ ve Tirmizî;¹⁶⁹ yeme-içme bahsinde Müslim, Tirmizî,¹⁷⁰ Ebû Dâvûd,¹⁷¹ Buhârî ve Beyhâkî¹⁷² gibi meşhur muhaddislerin eserlerini kullanmıştır.

Hadis kaynakları arasında en çok kütüb-i sitteye, bunlar içerisinde de Buhârî ve Müslim'e daha fazla başvurduğu görülmektedir. Nitekim elli dört kez Müslim ve elli kez Buhârî'ye atıfta bulunmuştur. Kütüb-i sitteden Tirmizî ve Ebû Dâvûd'a onar kez, Nesâî'ye yedi, İbn Mâce'ye beş kez atıf yapmıştır. Yine 3. (9.) yüzyıl muhaddislerinden Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inden dokuz kez istifade etmiştir. Buhârî'nin *el-Câmi'u's-sahîh*'i dışında *et-Târîhu'l-kebîr* adlı eserini,¹⁷³ Tirmizî'nin *el-Câmi'u's-sahîh*'i yanı sıra *eş-Şemâ'ilü'n-nebeviyye*¹⁷⁴ adlı eserini de kullanmıştır. Kütüb-i sitte haricinde en fazla başvuruyu on altı kez ile Beyhâkî'ye, on dört kez ile Nevevî'ye yapmıştır. Beyhâkî'nin *el-Medhal ilâ Kitâbi's-Sünen*¹⁷⁵ ile *es-Sünenü'l-kebîr*¹⁷⁶ ve Nevevî'nin *el-Minhâc*¹⁷⁷ adlı eserlerine ise ismen işaret etmiştir.

Bunların yanı sıra erken dönem müelliflerden Taberânî (ö. 360/971)¹⁷⁸ ve Hâkim en-Nîsâbü'rî (ö. 405/1014)¹⁷⁹ de müracaat edilen kaynaklar arasındadır. Muahhar kaynaklardan eserleriyle zikredilenler arasında Zâhir b. Tâhir (ö. 533/1138) ile Ebü'l-Kâsım Ali b. Balabân'ın (ö.

¹⁵⁷ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 250.

¹⁵⁸ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 248-249.

¹⁵⁹ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 267.

¹⁶⁰ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 266.

¹⁶¹ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 268.

¹⁶² İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 298.

¹⁶³ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 293.

¹⁶⁴ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 294.

¹⁶⁵ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 299.

¹⁶⁶ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 300.

¹⁶⁷ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 301.

¹⁶⁸ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 304.

¹⁶⁹ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 303.

¹⁷⁰ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 319-320.

¹⁷¹ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 320.

¹⁷² İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 321.

¹⁷³ Örnek olarak bk. İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 277.

¹⁷⁴ Örnek olarak bk. İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 262.

¹⁷⁵ Örnek olarak bk. İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 272.

¹⁷⁶ Örnek olarak bk. İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 280.

¹⁷⁷ Örnek olarak bk. İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 248-249.

¹⁷⁸ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 283.

¹⁷⁹ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 222.

684/1285) kutsî hadislerle ilgili eserleri,¹⁸⁰ Ebü'l-Ferec İbnü'l-Cevzî'nin (ö. 597/1201) *Telkîhu fuhûmi ehli'l-eser'i*,¹⁸¹ Ziyâeddin el-Makdisî'nin (ö. 643/1245) *Ehâdîsü'l-muhtâre'si*¹⁸² ve Ebü'l-Yümn İbn Asâkir'in (ö. 686/1287) *Tuhfetü'z-zâhir'i*¹⁸³ yer almaktadır. Sadece müellif adıyla işaret edilen muahhar kaynaklar arasında Abdülkerîm b. Muhammed er-Râfî (ö. 623/1226),¹⁸⁴ İbnü's-Salâh eş-Şehrezûrî (ö. 643/1245)¹⁸⁵ ve Tâceddin el-Fezâri (ö. 690/1291)¹⁸⁶ bulunmaktadır.

İbn Kesîr'in altmış dört yerde sadece sahâbîlerin isimlerini zikrederek rivayetlerini aktardığı tespit edilmiştir. Sahâbîler arasında en çok zikredilen üç râvînin on iki kez ile Hz. Âişe (ö. 58/678), on bir kez ile Abdullah b. Abbas (ö. 68/687-88) ve yedi kez ile Enes b. Mâlik (ö. 93/711-12) olduğu da vurgulanmalıdır. Muhtasar bir eser telif etmesine rağmen İbn Kesîr'in dokuz yerde de tam sened vermeyi tercih ettiği görülmektedir. Bunlar Ümmü Seleme'nin (ö. 62/681) Hz. Peygamber ile evliliğine dair Nesâî'nin Ümmü Seleme tarikiyle,¹⁸⁷ Ümmü Habîbe'nin (ö. 44/664) Hz. Peygamber ile evliliğine dair Müslim'in Abdullah b. Abbas tarikiyle,¹⁸⁸ Hz. Peygamber'in seyahatleriyle ilgili Nesâî'nin Enes b. Mâlik tarikiyle,¹⁸⁹ temizlik bahsinde Beyhâkî'nin Abdullah b. Zübeyr (ö. 73/692) tarikiyle,¹⁹⁰ teheccüd namazı meselesinde Müslim ve Beyhâkî'nin Hz. Âişe tarikiyle,¹⁹¹ yemek bahsinde Ebû Dâvûd'un Abdullah b. Ömer (ö. 73/693) tarikiyle,¹⁹² sadece Hz. Peygamber'e mubah olan hususlara dair Buhârî'nin Enes b. Mâlik tarikiyle¹⁹³ ve hasâisle ilgili Ahmed b. Hanbel'in Misver b. Mahreme (ö. 64/683) tarikiyle aktardıkları rivayetlerdir.

İbn Kesîr'in, hadis kaynaklarından sonra en çok siyer ve megâzî kaynaklarına müracaat ettiği tespit edilmiştir. Siyer ve megâzî müellifleri arasında onar kez atıfla İbn İshâk ve İbn Hazm (ö. 456/1064), yedi atıfla Süheylî öne çıkmaktadır. Bunlardan İbn Hazm'ın *Cevâmî'u's-sîre* adlı eserine ismen iki yerde,¹⁹⁴ Süheylî'nin *er-Ravzû'l-ünüf'üne* ise bir yerde¹⁹⁵ işaret etmiştir. Bu iki

¹⁸⁰ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 272.

¹⁸¹ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 287. Söz konusu eser hakkında bk. Yusuf Şevki Yavuz - Casim Avcı, "Ebü'l-Ferec İbnü'l-Cevzî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1999), 20/545.

¹⁸² İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 252.

¹⁸³ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 290.

¹⁸⁴ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 342.

¹⁸⁵ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 297, 308, 311.

¹⁸⁶ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 200.

¹⁸⁷ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 245.

¹⁸⁸ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 248-249.

¹⁸⁹ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 268.

¹⁹⁰ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 305.

¹⁹¹ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 310.

¹⁹² İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 321-322.

¹⁹³ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 329.

¹⁹⁴ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 120, 164.

¹⁹⁵ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 91.

müellifin ardından dört atıfla Vâkidî (ö. 207/823) gelmektedir. İbn Hazm'a muâhât,¹⁹⁶ Bedir Gazvesi'ne katılan Müslümanların sayısı,¹⁹⁷ Hendek Gazvesi, Kurayzaoğulları Gazvesi,¹⁹⁸ İfk olayı,¹⁹⁹ Hayber Gazvesi'nin tarihi,²⁰⁰ Mekke'nin Fethi,²⁰¹ Taif Kuşatması,²⁰² Hz. Peygamber'in Ümmü Habîbe ile evlenmesi²⁰³ ve Hz. Peygamberin vefatı esnasında Müslümanların sayısı;²⁰⁴ İbn İshâk'a Hz. Peygamber'in nesebi,²⁰⁵ Habeşistan'a hicret edenler,²⁰⁶ Bedir Gazvesi'ne katılan Müslümanların sayısı,²⁰⁷ Recî' vakası,²⁰⁸ Bi'rîmaûne seriyyesi,²⁰⁹ Zâtürrikâ' Gazvesi,²¹⁰ Hendek Gazvesi'ne katılan Müslümanların sayısı,²¹¹ Benî Müstalık Gazvesi tarihi,²¹² İfk hadisesi²¹³ ile Hz. Peygamber döneminde gazve ve seriyyelerin sayısı;²¹⁴ Süheylî'ye Hz. Peygamber'in doğum tarihi,²¹⁵ Recî seriyyesi,²¹⁶ Hudeybiye Antlaşması,²¹⁷ Mekke'nin Fethi,²¹⁸ Hz. Peygamber'in vefatı,²¹⁹ dışı develeri ve atları,²²⁰ sadece ona faziletli kılınan hususlar;²²¹ Vâkidî'ye Habeşistan hicreti,²²² Bedir Gazvesi'ne

¹⁹⁶ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 120.

¹⁹⁷ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 138.

¹⁹⁸ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 171.

¹⁹⁹ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 183.

²⁰⁰ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 188.

²⁰¹ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 200.

²⁰² İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 207-208.

²⁰³ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 248-249.

²⁰⁴ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 278.

²⁰⁵ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 88.

²⁰⁶ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 101.

²⁰⁷ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 138.

²⁰⁸ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 153.

²⁰⁹ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 155.

²¹⁰ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 159.

²¹¹ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 166.

²¹² İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 179.

²¹³ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 183.

²¹⁴ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 229.

²¹⁵ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 91.

²¹⁶ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 153.

²¹⁷ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 187.

²¹⁸ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 202.

²¹⁹ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 220.

²²⁰ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 259.

²²¹ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 335.

²²² İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 101.

katılan Müslümanların sayısı,²²³ Hz. Peygamber'in Ümmü Seleme ile evliliği²²⁴ ve Ümmü Seleme'nin vefatı²²⁵ meselelerinde başvurmuştur.

Bunların yanı sıra Bedir Gazvesi'ne katılan Müslümanların sayısı, Hendek Gazvesi tarihi ve İfk hadisesiyle ilgili ilk dönem megâzî müelliflerinden Mûsâ b. Ukbe'den (ö. 141/758),²²⁶ Bedir Gazvesi'ne katılan Müslümanların sayısına dair Yahya b. Said b. Eban'ın (ö. 194/809) *Megâzî*'sinden,²²⁷ gazve ve seriyelerin sayısı ile ilgili İbn Hişâm'dan,²²⁸ Hz. Peygamber'in Fil yılında doğduğuna dair Halîfe b. Hayyât'tan (ö. 240/854-55),²²⁹ Hz. Peygamber'in doğum tarihine dair Zübeyr b. Bekkâr'dan (ö. 256/870),²³⁰ Ubeyde b. Haris seriyesi ve Hz. Peygamber'in seyahatleriyle ilgili Taberî'den (ö. 310/923) yararlanmıştır.²³¹ Muahhar kaynaklardan Hz. Peygamber'in dışı develeri ve atlarına dair Kâdî İyâz'dan (ö. 544/1149),²³² Hz. Peygamber'in mevlalarına dair İbn Asâkir'in (ö. 571/1176) *Târîhu medîneti Dimaşk* adlı eserinden²³³ ve Bedir Gazvesi'ne katılan Müslümanların sayısı ile ilgili müteahhir siyer müelliflerinden Ziyâeddin el-Makdisî'den²³⁴ istifade etmiştir.

Siyer ve megâzî kaynaklarının yanı sıra tabakat türü eserlerden ikisine başvurmuştur. Bunlardan biri Hz. Peygamber'in nesebi²³⁵ ile vefat ettiği Müslümanların sayısı ve ondan rivayet eden sahâbî sayısına²³⁶ dair İbn Abdülberr en-Nemerî'nin *el-İnbâh 'alâ kabâ'ili'r-ruvât'*, diğeri ise Hz. Peygamber'in soyu²³⁷ ve şemâiline²³⁸ dair hocası Mizzî'nin (ö. 742/1341) *Tehzîbü'l-Kemâl fî esmâ'i'r-ricâl* adlı eseridir.

Hadis ve siyer kaynaklarının haricinde İbn Kesîr'in, sadece iki defa tefsir kaynağına müracaat ettiği tespit edilmiştir. Bunlardan biri Süneyd b. Davud'un (ö. 226/840-841) günümüze ulaşmayan tefsiridir. Nitekim müellif, Hz. Peygamber'in elçilerini anlatırken Dihye b. Halîfe'nin (ö. 50/670) Bizans imparatoru Herakleios'a (ö. 20/641) elçi olarak gönderildiğini ve Süneyd b.

²²³ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 138.

²²⁴ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 246.

²²⁵ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 247.

²²⁶ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 138, 164, 183.

²²⁷ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 138.

²²⁸ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 229.

²²⁹ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 92.

²³⁰ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 91.

²³¹ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 123 269.

²³² İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 259.

²³³ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 253.

²³⁴ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 139.

²³⁵ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 85, 88.

²³⁶ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 278.

²³⁷ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 88.

²³⁸ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 262.

Davud'un tefsirindeki mürsel bir hadise göre Herakleios'un İslam'ı kabul ettiğini nakletmektedir.²³⁹ Müellif ikinci olarak, vahiy katiplerini isim isim zikrettikten sonra bunlardan Şürahbîl b. Hasene'nin (ö. 18/639) "sicil" olarak isimlendirildiğine dair Ebû Dâvûd ve Nesâî'de yer alan rivayeti, Taberî'nin (ö. 310/923) tefsirinde reddettiğini aktarmaktadır.²⁴⁰ Müfessir yönüyle de bilinen İbn Kesîr, muhtasar siyerinde tefsir kaynaklarından ziyade âyetleri kullanmayı tercih etmiş olmalıdır. Nitekim eserinin birinci bölümünde otuz, ikinci bölümünde otuz üç olmak üzere toplam altmış üç yerde Kur'ân'daki muhtelif âyetlere atıfta bulunmuştur. Bunların bir kısmı olay-âyet ilişkisi üzerinden âyetin nüzûl sebebine işaret ederken,²⁴¹ bir kısmı da özellikle Hz. Peygamber'in hasâisine dair konuları Kur'ân'dan delillendirme için zikredilmiştir.²⁴² Âyetlerin dışında Benî Nadir Gazvesi'ni anlatırken, bu gazve ile ilgili Haşr sûresinin nâzil olduğunu ve Abdullah b. Abbas'tan gelen rivayete göre bu sûrenin Benî Nadir olarak da isimlendirildiği ifade eder.²⁴³

İbn Kesîr, eserini telif ederken bazı kasidelerden de yararlanmıştı. Bunlardan birinde, Mutezile âlimi Nâşî el-Ekber'in²⁴⁴ (ö. 293/906) Hz. Peygamber'i nesebi dolayısıyla övdüğü kasideden bir beytini Mizzî'nin *Tehzîbü'l-Kemâl* adlı eserinden aktarır.²⁴⁵ İkincisi, Hz. Peygamber'in nübüvvetiyle ilgili Ebû Tâlib'e,²⁴⁶ üçüncüsü ise Recî' vakasıyla ilgili sahâbîden Hubeyb b. Adî'ye²⁴⁷ (ö. 4/625) aittir.²⁴⁸

Müellif, İslâm hukukuna dair birtakım kaynaklara da müracaat etmiştir. Nitekim Şâfiî mezhebine mensup olan İbn Kesîr, İmam Şâfiî'ye altı kez atıfta bulunmuştur. Bu atıflar Zâtürrikâ' Gazvesi,²⁴⁹ Hz. Peygamber'in vefatı,²⁵⁰ Hz. Peygamber'in vefatında Müslümanların sayısı,²⁵¹ Hz. Peygamber'in sadaka alabileceği hususu,²⁵² hac ibadeti²⁵³ ve sadece ona farz kılınan hususlar²⁵⁴ gibi

²³⁹ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 260.

²⁴⁰ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 256.

²⁴¹ Örnekler için bk. İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 96, 97, 100, 115, 121, 126, 130, 134, 135, 137, 150, 151, 152, 158, 166, 167, 172, 182, 187, 205, 206, 210, 212, 213.

²⁴² Örnekler için bk. İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 89, 221, 229, 238, 243-244, 246, 256, 264, 265, 266, 267, 271, 272, 285, 286, 295, 309, 324, 326, 329, 331, 335, 338, 343, 344.

²⁴³ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 158.

²⁴⁴ Süleyman Tülüçü, "Nâşî el-Ekber", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 32/432-434.

²⁴⁵ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 88-89.

²⁴⁶ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 95.

²⁴⁷ Hayatı hakkında bk. Yaşar Kandemir, "Hubeyb b. Adî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 18/266-267.

²⁴⁸ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 154.

²⁴⁹ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 159.

²⁵⁰ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 222.

²⁵¹ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 277.

²⁵² İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 315.

²⁵³ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 318.

²⁵⁴ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 326.

konularda yapılmıştır. Bunların yanı sıra İbn Kesîr, gece namazının Hz. Peygamber hakkında farz oluşunun nesh edildiğine dair Gazzâlî'deki (ö. 505/1111) rivayetin İmam Şâfiî'den aktarıldığını da eklemektedir.²⁵⁵ Ayrıca Hz. Peygamber'in İslam'a davet mektupları göndermesi hususunda Ebû Ubeyd el-Kâsım b. Sellâm'ın (ö. 224/838) *Kitâbü'l-Emvâl*²⁵⁶ ve Hz. Peygamber'e küfreden kişinin cezalandırılmasıyla ilgili olarak bu konudaki en güzel kitaplardan biri olarak tavsif ettiği İbn Teymiyye'nin *es-Sârimü'l-meslûl alâ şâtimi'r-Resûl*²⁵⁷ adlı eserinden de istifade etmiştir.

Son olarak hangi eserini kullandığını belirtmediği beş müellif, kaynakları arasında yer almaktadır. Yalnızca müellif adına atıfta bulunduğu ancak müellifin hangi eserini kullandığını belirtmediği kaynakları arasında Hz. Peygamber vefat ettiğinde sahâbenin sayısı konusunda başvurduğu Ebû Zür'a er-Râzî (ö. 264/878)²⁵⁸ ile Ebû Nuaym el-İsfahânî (ö. 430/1038),²⁵⁹ sadece Hz. Peygamber'e haram olan nikâh konusunda Ebû İshâk el-Mervezî (ö. 340/951),²⁶⁰ Hz. Peygamber'in deve ve atları konusunda Ebû İshâk el-İsferâyînî (ö. 418/1027),²⁶¹ Hz. Peygamber'in deve ve atları,²⁶² hasâisi,²⁶³ sadece Hz. Peygamber'e haram olan nikâh²⁶⁴ konularında İmâmü'l-Haremeyn el-Cüveynî (ö. 478/1085) yer almaktadır.

Sonuç

İslam tarih yazımında 2. (8.) asırdan itibaren örneklerine rastlanan muhtasar türü eserlerin siyer alanında 4. (10.) asırla birlikte yaygınlaştığını ve Memlûkler dönemine gelindiğinde artarak devam ettiğini söylemek mümkündür. Bunun temel sebepleri arasında yazın faaliyetlerinin oldukça artması, ilmî faaliyetlerin devlet ricâli tarafından desteklenmesi ve ihtisar eserlere duyulan ihtiyacın artması ilk akla gelenler arasındadır.

Söz konusu dönemde pek çok âlim Hz. Peygamber'in hayatıyla ilgili telif yapmayı tercih etmiştir. Bunlardan birisi *el-Bidâye ve'n-nihâye* isimli genel İslam tarihi eseriyle meşhur olan İbn Kesîr'dir. İbn Kesîr'in *el-Bidâye ve'n-Nihâye*'deki hacimli siyer bölümünden başka müstakil bir siyer eseri daha mevcuttur. *el-Fusûl* isimli bu muhtasar siyer, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*'nin özeti olmayıp özgün bir eserdir. Çünkü *el-Fusûl*'de hasâis bahsi mevcut olup, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*'de böyle bir başlık bulunmamaktadır. Yine *el-Fusûl*'de çok kısa ele alınan delâil bahsine, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*'de genişçe yer verilmiş ve muhtasar siyerde, bu konunun detaylı olarak *el-Bidâye ve'n-Nihâye*'de ele

²⁵⁵ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 311.

²⁵⁶ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 260. Eser hakkında bk. Cengiz Kallek, "Kitâbü'l-Emvâl", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2002), 26/98-100.

²⁵⁷ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 336.

²⁵⁸ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 277.

²⁵⁹ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 278.

²⁶⁰ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 328.

²⁶¹ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 259.

²⁶² İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 259.

²⁶³ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 279.

²⁶⁴ İbn Kesîr, *el-Fusûl*, 328.

alındığına ve oraya bakılması gerektiğine dair bir atıfta bulunmamıştır. Özgünlüğünü ortaya koyan bir diğer husus, *el-Fuṣūl*'ün mukaddimesinde bu eserin Hz. Peygamber'den kendi dönemine kadar ana hatlarıyla bir İslam tarihi olduğunun belirtilmesidir. Ancak İbn Kesîr, bu fikrinden dönerek söz konusu eserini sadece siyere ayırmıştır. Bu konuda bir başka husus, İbn Kesîr'in tefsirinde hem muhtasar siyerine hem de *el-Bidâye ve'n-Nihâye*'deki siyer bölümüne atıf yapmasıdır. Dolayısıyla İbn Kesîr *el-Fuṣūl*'ü, tefsirinden önce kaleme almıştır.

el-Fuṣūl'ün hedef kitlesinin halkın yanı sıra ilimle iştigal edenler olduğu anlaşılmaktadır. Bununla birlikte bu eserin telif amacı olarak halkın öncelendiğini kesin olarak söylemek zordur. Zira İbn Kesîr, *el-Fuṣūl*'ün mukaddimesinde bu eserden âlimlerin kayıtsız kalamayacağını ifade etmiştir. Bunun yanı sıra bir Memlûk âlimi bu kitabı okuyarak etkilenmiş ve başka bir kitap telif etmiştir. Bunların yanı sıra muhtasar bir siyer olmasına rağmen kaynaklarının çokluğu, müellifin tefsir eserinde birkaç yerde bu esere atıfta bulunması ve zaman zaman birtakım tartışmalara girerek okuyucuyu ikna etmeye çalışması, *el-Fuṣūl*'ün ilim dünyasına da hitap ettiğini göstermektedir.

Muahhar dönemde telif edilen bu muhtasar eserde, Memlûkler dönemi siyer yazıcılığında genel itibariyle görüldüğü gibi hadis kaynaklarına siyer ve megâzî kaynaklarından daha fazla müracaat edilmiş, bunların yanı sıra az da olsa fıkıh ve tefsir eserlerine de başvurulmuştur. Siyer haberlerini hadis rivayetleriyle inşa etme hususunda kütüb-i sitteye müracaatın yoğun olması dikkat çekicidir. İlk dönem siyer ve megâzî müellifleri ile muahhar müellifler arasında ise bir denge olduğu görülmektedir. Müfessir yönü de bulunan İbn Kesîr, âyetlerden de bolca istifade ederek Kur'ân-siyer ilişkisine değinme hususunda özen göstermiştir.

Eserin muhtevası, dönemin siyer yazıcılığına uygun olarak Hz. Peygamber'in hayatı, siyâsî ve askerî boyutları yanı sıra şemâil, delâil ve hasâise dair konuları da ihtiva edecek şekildedir. Dolayısıyla muhtasar bir eser olmasına rağmen, siyerin pek çok konusuna temas edilmiştir. Ayrıca birtakım ilginç kayıtlara da yer verdiği görülmektedir. Bunlar arasında zaman zaman siyerle ilgili olaylardan hareketle fikhî hükümlere işaretleri, Hz. Peygamber'in en büyük mucizesi olarak Kur'ân'ı vurgulaması, âyetlerin nüzûl sebeplerine işaret etmesi ve Hz. Peygamber'in gayba dair haberlerinden bazılarının yaşadığı döneme yakın bir zamanda gerçekleştiğini söylemesi yer almaktadır.

Naklettiği rivayetleri, hadis kavramlarıyla değerlendirmeyi öncelikle tercih eden İbn Kesîr, dönemin tarihçilerinde yaygın olarak görüldüğü üzere nakillerden sonra yorumlarına da yer vermiştir. Genellikle “kultü”, “sahih olan” veya “kîle” ifadeleriyle tartışmalı konularda ihtilâfları gidermeye çalışmış ve kendi tercihini ortaya koymuştur. Ayrıca siyerin hasâis bahsini fıkıh kitaplarında yer alan babları temel alarak ele alması usule dair özgün bir husustur.

Memlûkler döneminde telif edilen ve İbn Kesîr'in selefi konumundaki âlimlerin kaleme aldığı muhtasar siyer eserleri, ele aldığı konular bakımından tamamlayıcı bir özelliğe sahip olan *el-Fuṣūl*'e dair bu çalışma, İbn Kesîr'in siyer tasavvurunun bir bütün olarak ortaya çıkarılması ve *el-*

Fusûl ile daha detaylı mukayeseler yapılabilmesi için *el-Bidâye ve'n-nihâye*'deki siyer kısmının muhteva analizine dair bir çalışma yapılması gerektiğini ortaya çıkarmıştır.

Kaynakça

- Alî el-Kârî. *Cem'ü'l-vesâ'il fî şerhi'ş-Şemâ'il*. 2 Cilt. Kahire: Mustafa el-Babi el-Halebî, h. 1318.
- Alî el-Kârî. *Şerhu'ş-Şifâ*. nşr. Abdullah Muhammed el-Halîlî. 2 Cilt. Beyrut: Dârü'l-kütübî'l-ilmîyye, 2001.
- Arslan, Abdurrahim. *İbn Seyyidinnâs ve 'Uyûnü'l-Eser*. İstanbul: Siyer Yayınları, 2019.
- Avcı, Casim. "Muhtasar". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 31/63-64. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Ayaz, Fatih Yahya. "Memlükler Döneminde (648-923/1250-1517) Siyer Çalışmaları - Safedî'nin (ö. 764/1363) el-Vâfi' Adlı Eserinde Hz. Peygamber'in Hayatı". *Siyer Araştırmaları Dergisi* 4 (Aralık 2018), 11-34.
- Câsim, Leys Suûd. "İbn Abdülberr en-Nemerî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 19/270. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.
- Dimyâtî, Abdülmü'min. *es-Sîretü'n-nebeviyye*. nşr. Esad Muhammed Tayyib. Haleb: Dârü's-Sâbûnî, 1996.
- Durmuş, İsmail. "Muhtasar". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 31/57-59. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- İbn Cemâa, İzzeddin. *el-Muhtasarü'l-kebîr fî sîreti'r-Resûl*. nşr. Sâmî Mekkî el-Ânî. Amman: Dârü'l-Beşîr, 1993.
- İbn Hacer, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî. *ed-Dürerü'l-kâmine fî a'yânî'l-mi'eti's-sâmine*. nşr. Freitz Krenkow. 4 Cilt. Haydarâbâd: Dâiretü'l-Ma'ârifî'l-Osmâniyye, 1348-1350.
- İbn Kâdî Şühbe, Takıyyüddîn. *Tabakâtü'ş-Şâfi'iyye*. nşr. Hâfız Abdülalîm Han. 4 Cilt. Haydarâbâd-Dekken: y.y. 1978-1979.
- İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ İmadüddin İsmail b. Ömer. *el-Bidâye ve'n-nihâye*. nşr. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî. Cize: Dâru Hicr, 1998.
- İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ İmadüddin İsmail b. Ömer. *el-Fusûl fî sîreti'r-Resûl*. nşr. Muhammed el-İdü'l-Hatrâvî - Muhyiddin Müstû. Medine: Dârü't-Türas, 6. Basım, 1992.
- İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ İmadüddin İsmail b. Ömer. *es-Sîretü'n-nebeviyye*. nşr. Mustafa Abdülvâhid. Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, 1976.
- İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ İmadüddin İsmail b. Ömer. *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-azîm*. nşr. Sâmî b. Muhammed es-Selâme. 8 Cilt. Riyad: Dâru Taybe, 1997.
- İbn Tağrîberdî, Ebü'l-Mehâsin Cemâlüddîn Yûsuf. *el-Menhelü'ş-şâfi ve'l-müstevfi ba'de'l-Vâfi*. nşr. Muhammed M. Emin - Nebîl Muhammed Abdülaziz. 12 Cilt. Kahire: el-Hey'etü'l-Mısriyyeti'l-Âmme li'l-Kitâb, 1984-2006.

İbnü'l-Haydırî, Ebü'l-Hayr Kutbüddîn Muhammed b. Muhammed. *el-Lafzu'l-mükerrerem bi-hasâisi'n-nebiyyi'l-mu'azzam*. nşr. Muhammed el-Emîn Muhammed b. Mahmud b. Ahmet. 2 Cilt. Beyrut: y.y. 1995.

İbnü'l-İmâd, Abdülhay b. Ahmed b. Muhammed. *Şezerâtü'z-zeheb fî ahhâri men zeheb*. nşr. Abdülkadir Arnaut - Mahmûd Arnaut. 10 Cilt. Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 1986-1993.

Kallek, Cengiz. "Kitâbü'l-Emvâl". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 26/98-100. Ankara: TDV Yayınları, 2002.

Kandemir, Yaşar. "Hubeyb b. Adî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 18/266-267. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.

Kandemir, Yaşar. "İbn Seyyidünnâs". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 20/316-318. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.

Kara, İsmail. "Unuttuklarını Hatırla!" Şerh ve Haşiye Meselesine Dair Birkaç Not". *Dîvân Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi* 15/28 (2010/1), 1-67.

Küçükaşçı, Mustafa Sabri. "Şemseddin Şâmî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 38/330-331. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.

Küçükaşçı, Mustafa Sabri. "Süheylî, Abdurrahman b. Abdullah". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 38/30-32. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.

Özel, Ahmet. "Alî el-Kârî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 2/403-405. İstanbul: TDV Yayınları, 1989.

Polat, Salahattin. "Galat". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 13/300. İstanbul: TDV Yayınları, 1996.

Savran, İrfan. *Kastallânî'nin (ö. 923/1517) el-Mevâhibü'l-ledünniyye isimli Eseri*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.

Sehâvî, Şemseddin. *ed-Dav'ü'l-lâmî' li-ehli'l-karni't-tâsi'*. 10 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Cîl, 1992.

eş-Şâmî, Şemseddin Muhammed b. Yûsuf b. Alî. *Sübülü'l-hüdâ ve'r-reşâd fî sîreti hayri'l-ibâd*. nşr. Âdil Ahmed Abdulmevcûd - Ali Muhammed Muavviz. 12 Cilt. Beyrut Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye, 1993.

Tülücü, Süleyman. "Nâşî el-Ekber". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 32/432-434. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.

Yavuz, Yusuf Şevki - Avcı, Casim. "Ebü'l-Ferec İbnü'l-Cevzî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 20/545. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.

Yıldız, Güllü. "Memlükler Dönemi Siyer Yazıcılığına Genel Bir Bakış". *İslam Tetkikleri Dergisi* 10/1 (Mart 2020), 333-363.

Yıldız, Güllü. *Siyer Yazıcılığında Şerh-Hâşiye Geleneği ve Moğultay b. Kılıç'ın (762/1361) ez-Zehrü'l-Bâsim Adlı Eseri*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2017.

Muhtasar Sirah Writing in Mamluk Period: The Case of İbn Kathir's al-Fuṣūl fî Sîrat al-Rasûl

Dr. Mehmet Fatih YALÇIN

Extended Summary

In Islamic historiography, it is possible to say that since the 2nd (8th) century, the examples of concise works have become widespread in the *Sirah* area with the 4th (10th) century and continue to increase in the Mamluk period. Among the main reasons for this, the increase in literary activities, the support of intellectual activities by the request of the state and the increase in the need for specialized works are among the first things that come to mind.

During the period, many scholars preferred to write about the life of the Prophet Muhammad. One of them is İbn Kathir, who is famous for his general Islamic history work entitled as *Al-Bidaya wa al-Nihaya*. Apart from the voluminous *sirah* section of İbn Kathir in *Al-Bidaya wa al-Nihaya*, there is another *sirah* work as well. This article discusses the position, content, method and sources of İbn Kathir's mukhtasar siyer named *al-Fusul*. This mukhtasar *sirah*, is not a summary of *Al-Bidaya wa al-Nihaya*, it is an original work. Because there is a remark pertain to *al-Fusul* and there is no such a title in *Al-Bidaya wa al-Nihaya*. Again, the mention of evidence, which is very briefly discussed in *al-Fusul*, is discussed in detail in *Al-Bidaya wa al-Nihaya*, mukhtasar *sirah* did not give a reference and necessity to examine the issue which is discussed in detail in *Al-Bidaya wa al-Nihaya*. Another point that reveals its originality is that in the introduction of *al-Fusul*, stated that this work is an Islamic history in general from the Prophet to his own period. However, İbn Kathir turned from this idea and devoted his aforementioned work only to *sirah*. Another point in this regard is that İbn Kathir refers to both the mukhtasar *sirah* and the *sirah* section in *Al-Bidaya wa al-Nihaya* in his interpretation. Therefore, İbn Kathir wrote *al-Fusul* before his interpretation. It is understood that main focus of *al-Fusul* is scholarship as well as the ordinary people. However, it is difficult to say with certainty that the public was prioritized as the purpose of writing this work. Then, İbn Kathir stated in introduction of *al-Fusul* that scholars cannot remain indifferent to this work. In addition, a Mamluk scholar was influenced by reading this book and wrote another book. In addition to these, although it is a mukhtasar *sirah*, the abundance of sources, the author's reference to this work in a few places in his commentary work, and his attempts to persuade the reader by having some discussions from time to time show that *al-Fusul* also appeals to the world of discipline. In this mukhtasar work, which was compiled in the later period, more references to hadith sources than *sirah* and *magazi* sources, as is generally seen in the Mamluk period, were referred to as *sirah* and *magazi* sources, as well as some *fiqh* and *tafsir* works. It is noteworthy that the application to the the *Kutub al-Sittah*. It is observed that there is a balance between the early *sirah* and *magazi* authors and the later authors. İbn Kathir, who also had a commentary aspect, took great care in addressing the relationship between the Quran and the *Sirah* by making use of the verses. The content of the work is in a way to include the life of the Prophet, political and

military dimensions, as well as appearance, evidence, and issues related to the prophet-hood in accordance with the history of the period. Therefore, although it is a mukhtasar work, many issues of *Sirah* have been touched upon. It also appears to have included some interesting records. Among these, also contains narrations about Umar, sometimes signs of *fiqh* judgments based on the events related to the *Sirah*, his emphasis on the Quran as the greatest miracle of the Prophet, pointing to the reasons of the revelation of the Quranic verses and some of the information of the Prophet about the unseen it is stated that it took place which close to the period. Ibn Kathir, who preferred to evaluate the narrations he narrated with the concepts of hadith, gave place to his comments after the transmissions, as is common in the historians of the period. Generally, he tried to resolve disputes on controversial issues with the expressions like “*qultu*”, “authentic” or “*qila*” and put forward his own preference. In addition, it is a peculiar point about the method that the *Sirah*'s discussion of sensitivity based on the chapters in *fiqh* books.

This work on *al-Fusul*, whose mukhtasar works written by scholars, who were the predecessors of Ibn Kathir and which were compiled during the Mamluk period, has a complementary feature in terms of the subjects it deals with, is the revealing of Ibn Kathir's concept of *sirah* as a whole and he revealed that in order to make more detailed comparisons with *al-Fusul*, a study should be done on the content analysis of the *sirah* part in *Al-Bidaya wa al-Nihaya*.

Keywords: Islamic History, Mamluks, Sirah, Muhktasar, Ibn Kathir.